

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Vliv demokracie na ekonomický růst
Influence of Democracy on Economic Growth

Student:

Bc. Lucie Paloncyová

Vedoucí diplomové práce:

Ing. Lenka Filipová, Ph.D.

Ostrava 2010

Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracovala samostatně. Přílohy č. 1 až 8, dané mi k dispozici, jsem samostatně doplnila.

V Ostravě 27. dubna 2010

Lucie Paloncyová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí diplomové práce Ing. Lence Filipové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a čas strávený při konzultacích.

Obsah

Obsah

1	Úvod	1
2	Teoretická východiska demokracie a ekonomického růstu	3
2.1	Stát	3
2.1.1	Vznik státu	4
2.1.2	Klasifikace států	6
2.1.3	Úloha státu	7
2.2	Demokracie	9
2.2.1	Liberální demokracie	11
2.3	Ideologie	14
2.3.1	Liberalismus	16
2.3.2	Socialismus	18
2.4	Teorie ekonomického růstu	20
2.4.1	Historický vývoj teorie ekonomického růstu	21
2.4.2	Neoklasická teorie růstu	23
2.4.3	Nová teorie růstu	26
2.4.3.1	Endogenní modely s lidským kapitálem	26
2.4.3.2	Endogenní modely s fyzickým kapitálem	27
2.4.3.3	Modely s technologickým pokrokem	28
3	Empirie vlivu demokracie na ekonomický růst, data a použitá metodologie	29
3.1	Historická východiska ekonomického růstu	29
3.2	Empirické výzkumy vlivu demokracie na ekonomický růst	31
3.3	Empirické výzkumy v oblasti politické ideologie vlády	37
3.4	Data a použitá metodologie	40
3.4.1	Hodnocení demokracie	40
3.4.2	Index politické orientace vlády	42
3.4.3	Hrubý domácí produkt	43
3.4.4	Fyzický kapitál	44
3.4.5	Lidský kapitál	45

4	Ekonometrická analýza vlivu demokracie na ekonomický růst	47
4.1	Vliv politické ideologie na ekonomickou úroveň.....	47
4.1.1	Analytické zhodnocení dat vstupujících do modelu o životní úrovni	47
4.1.2	Ekonometrická analýza modelu životní úrovně	51
4.2	Vliv politické ideologie na ekonomický růst.....	56
4.2.1	Analytické zhodnocení dat vstupujících do modelu ekonomického růstu ..	57
4.2.2	Ekonometrická analýza modelu ekonomického růstu	61
4.3	Závěry o vlivu politické orientace vlády	64
5	Závěr	66
	Seznam použité literatury	69
	Seznam zkratk	
	Prohlášení o využití výsledků diplomové práce	
	Přílohy	

1 Úvod

Problematika ekonomického růstu je stále aktuálním tématem ekonomické teorie, ale také praxe. Oblastí ekonomického růstu se zabýval ve svém díle již Adam Smith, avšak ve sféře teoretické. K praktickému zkoumání mohlo být přistoupeno až s vývojem v oblasti matematické, statistické a posléze také ekonometrické. Neméně důležitým vlivem posunu v praktickém zkoumání ekonomického růstu byla zvyšující se základna použitelných a prostorově srovnatelných dat.

Téma diplomové práce „Vliv demokracie na ekonomický růst“ navazuje na empirické práce zkoumající vliv politického režimu na ekonomický růst. I přes mnoho studií není možné vyvodit závěr, zda je demokracie z ekonomického hlediska vhodnější formou politického režimu než autokratické režimy. Pokud se na tuto problematiku podíváme ze společenského hlediska, musíme říci, že vhodnější formou vládnutí je demokracie. Ekonomický růst může ovlivňovat mnoho faktorů, mezi které patří např. institucionální faktory, které jsou v demokratických státech velice silné. Mezi institucionální faktory ekonomického růstu se mimo jiné řadí také ideologická orientace vlády, protože liberální vlády mohou mít zcela odlišný vliv než sociálně orientované vlády.

Diplomová práce je tedy zaměřena na vliv ideologické orientace vlády na ekonomický růst v demokratických státech. Mým názorem je, že v liberálně orientovaných ekonomikách by mělo docházet k vyššímu ekonomickému růstu, než ve státech, jejichž vláda je sociálně zaměřená. Liberálně prováděná hospodářská politika by měla podle teorií podněcovat k práci, spoření a také investování, což jsou silné determinanty ekonomického růstu.

Cílem diplomové práce je odpovědět na otázku, zda liberální demokratické státy dosahují vyšších temp ekonomického růstu než státy se sociálně orientovanou vládou. Tato hypotéza je ověřena na standardním neoklasickém modelu růstu, který vychází z Cobbovy-Douglasovy produkční funkce.

Při zpracování diplomové práce je převážně použita deduktivně-teoretická metoda, která je založena na ověřování formulovaných teorií a hypotéz. Dalšími podružnými metodami jsou historické, analytické a ekonometrické metody.

Diplomová práce je kromě úvodu a závěru rozdělena do tří hlavních kapitol. První teoretická kapitola je zaměřena na objasnění základních politologických souvislostí

týkajících se státu, demokracie a ideologie, posléze je přistoupeno k formulaci a výkladu problematiky ekonomického růstu. Problematika státu je zahrnuta do teoretické části, protože stát je základním prvkem ekonomického i sociálního světového dění. Proto je vymezen pojem stát a je provedena deskripce jednotlivých forem vzniku státu. Důležitá je také klasifikace států a jejich úloha zejména v ekonomické oblasti. Dále je přistoupeno k vymezení pojmu demokracie a podrobnějšímu zaměření na nejvíce rozšířenou formu demokracie, kterou je liberální demokracie. Jsou zde uvedeny znaky liberální demokracie a také přístupy k jejímu vnímání. Dalším důležitým politologickým pojmem pro tuto diplomovou práci je ideologie. Existuje několik ideologií, avšak pro potřeby práce je nejdůležitější definovat liberalismus a socialismus. Ekonomická část první kapitoly je zaměřena na ekonomický růst. Nejdříve je v krátkosti zmíněn vývoj myšlení v oblasti ekonomického růstu a posléze je přistoupeno k neoklasické teorii ekonomického růstu představované Solowovým modelem, který je vnímán jako základní a odvíjí se od něj řada dalších modelů ekonomického růstu. Na Solowův model růstu navázaly i moderní růstové teorie, které jsou také uvedeny v této části.

Druhá kapitola je zaměřena na empirické poznatky v oblasti vlivu demokracie na ekonomický růst. Počátek této kapitoly je věnován historickým východiskům v oblasti ekonomického růstu, je zde zaměřeno na základní předpoklady vedoucí ke zvyšování životní úrovně obyvatelstva. Dále je přistoupeno k empirickým výzkumům v oblasti vlivu demokracie na ekonomický růst. Na základě těchto výzkumů je zodpovězena otázka, která forma politického režimu je vhodnější pro ekonomický růst. Dále je v této kapitole zmíněn empirický výzkum z oblasti vlivu politické orientace vlády na ekonomický růst. V závěru druhé kapitoly je uvedena metodologie dat vstupujících do modelu. Objasněn je zde výběr vhodného vzorku států, na němž je zkoumán vliv ideologické orientace vlády na ekonomický růst. Je nutné vybrat státy demokratické a následně je roztrždit do dvou skupin podle ideologické orientace vlády.

Náplní třetí kapitoly je ekonometrický model ekonomického růstu. Podružným modelem je vliv politické ideologie vlády na životní úroveň. Pomocí deskriptivní analýzy jsou zhodnocena daná data a jejich trendy, a až následně je sestaven ekonometrický model. Na základě výsledků ekonometrických modelů je vysloven závěr, zda má ideologická orientace vlády vliv na ekonomický růst, potažmo životní úroveň.

2 Teoretická východiska demokracie a ekonomického růstu

Na počátku zpracování diplomové práce je nutné vymezit určitá teoretická východiska. Základem této kapitoly je demokracie a také ideologie, ze kterých vychází jednotlivé politické strany při vykonávání moci. Jakákoliv politická a ekonomická rozhodování se provádějí zejména na území státu, proto je jedním z definovaných pojmů stát. Ve druhé části této kapitoly se následně zaměřím na problematiku ekonomického růstu z pohledu jednotlivých ekonomických myšlení.

2.1 Stát

Klasifikaci různých forem vládnutí můžeme datovat od dob Aristotela¹, jehož termíny politických režimů jako „demokracie“, „oligarchie“ a „tyranie“ jsou základními termíny i v dnešní době. Vznik pojmu „stát“ v politické teorii však datujeme až na počátek 16. století, kdy jej začal používat Machiavelli². Od 18. století se státy dělily na monarchie a republiky, nebo na režimy autokratické a konstituční. 20. století pak bylo svědkem zpřesňování dělení politických režimů a v souvislosti s událostmi jako zhroucení komunismu, vzestup východní Asie a vznik politického islámu bylo nutné klasifikace států přehodnotit, viz Heywood (2004).

Stát byl a stále je klíčovým subsystémem politiky, ve kterém dochází k prosazení zájmů a vůle různých sociálních skupin. Díky rozvoji společnosti nezůstal stát jedinou institucí pro prosazování politických zájmů, ale vznikly další samostatné politické instituce, např. politické strany, nátlakové a zájmové skupiny, někdy se sem řadí také masmédia, viz Prorok, Lisa (2009).

Samotný pojem „stát“ je těžce definovatelný, protože vždy záleží, ze kterého úhlu pohledu na něj nazíráme. Proto se můžeme setkat s různými definicemi pojmu stát a to podle toho, zda je definice vytvořena pro potřeby politologie, práva, sociologie nebo státovědy.

¹ Aristotelés ze Stageiry (384 př. n. l.-322 př. n. l.) byl filosof vrcholného období řecké filosofie.

² Niccolò Machiavelli (1469-1527) byl italský politik, diplomat, spisovatel, historik a vojenský teoretik.

Dle A. Heywooda (2004, s. 45), „*slovem stát označujeme institucionalizované postupy přijímání kolektivních a zpravidla závazných rozhodnutí*“. Heywood (2004) dále od státu odlišuje politický systém nebo režim, jako širší kategorie než je stát. Toto pojetí není zaměřeno pouze na státní mechanismus, ale zahrnuje v sobě i struktury a procesy, díky nimž dochází k interakci politického systému (režimu) se společností jako celkem. Politický systém můžeme vnímat jako složitý celek vzájemných vztahů, které se týkají distribuce moci, bohatství a zdrojů ve společnosti. Politický režim je systém nebo způsob vládnutí a lze jej měnit pouze určitým ozbrojeným zásahem zvenčí nebo revolucí zevnitř.

Jedno z nejpoužívanějších vyjádření termínu stát, a to jako jednotky mezinárodního práva, nalezneme v mezinárodní smlouvě Montevidejské úmluvy o Právech a povinnostech států³. Tato dohoda byla podepsána 26. prosince 1933 v uruguayském Montevideu a v platnost vešla následující rok. V Montevidejské úmluvě je suverénní stát definován čtyřmi charakteristickými znaky, mezi které patří stanovené území, stálé obyvatelstvo, organizovaná politická moc a její právní vyjádření a schopnost státu vstupovat do mezinárodněprávních vztahů s jinými státy. Pro potřeby diplomové práce je pojem stát vnímán tak, jak je vymezen Montevidejskou úmluvou.

2.1.1 Vznik státu

Vznik státu můžeme datovat do doby 6000 př. n. l., z této doby pocházejí první archeologické nálezy. Nejstarší psané a obrázkové doklady existence státu pocházejí z roku 4000 př. n. l. Prvními doloženými státními útvary na území Evropy byly řecké polis, které vznikaly v období 800-320 př. n. l., viz David (2003).

Moderní státy, charakteristické veřejnou mocí a kontrolující dané území, vznikaly v Evropě v 16.-17. století v souvislosti se vznikem politiky a ekonomiky, díky postupnému oddělování veřejné moci od panovnické. S tímto jevem souvisí také institucionální zakotvení státu, což znamená, že vzniká ústřední byrokracie, jednotný daňový systém, stálá armáda, viz David (2003).

V souvislosti se vznikem státu je důležité se zamyslet, zda byl vznik státu historickou nutností. V případě, že si na tuto otázku odpovíme kladně, pak je důležité posuzovat, čím je tato historická nevyhnutelnost dána. Tento problém je součástí jednotlivých **teorií vzniku států**. K nejznámějším teoriím vzniku států se řadí následující (dle Prorok, Lisa, 2009):

³ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States.

- teologická - náboženská (resp. teokratická),
- patriarchální,
- patrimoniální,
- teorie násilí (mocenská),
- smluvní teorie.

Nejstarší verzí teorie vzniku státu je **teologická teorie**, která vysvětluje vznik státu jako výsledek boží vůle. V tomto pojetí je stát výrazem absolutního dobra. Ve společnosti existují výrazně oddělené sociální skupiny a pouze představitelé světské moci, reprezentované panovníkem nebo stavy, a církevní mocí mají přirozené oprávnění vládnout a moc je jim dána z „Boží milosti“. Někteří představitelé této teorie byli zastánci názoru, že stát je výrazem zla, protože je produktem d'ábla. Tímto chtěli docílit nadvládu církevní moci nad mocí světskou. Předchůdcem teologické teorie byla **teorie teokratická**, která byla postavena na představě o božském původu panovníka, který stál v čele světského státu, ale byl také na vrcholu církevní hierarchie, viz Prorok, Lisa (2009); David (2003).

Patriarchální teorie vysvětluje vznik státu jako rozrůstání původní organizační jednotky společnosti, kterou je rodina. Moc panovníka je ztotožněna s mocí otce – patriarchy. Poddaní mají projevovat úctu a poslušnost svému panovníkovi, tak jako členové rodiny otci. Tato teorie se snaží ospravedlnit zejména absolutní stát, stejně jako teologická teorie, viz Prorok, Lisa (2009); David (2003).

Základem **patrimoniální teorie** je vlastnické právo k půdě, jako základního kamene existence lidstva. Moc panovníka je v souladu s tím, že je největším držitelem půdy ve společnosti, viz Prorok, Lisa (2009); David (2003).

Teorie násilí, neboli mocenské vycházejí ze zákonů přírody o rozložení sil, kdy dochází k vládě silnějšího nad slabším. Navazuje na psychologickou teorii o náchylnosti lidí vládnout nebo být ovládáni, která se projevuje již od dětství. Dle R. Davida (2003, s. 126), „*toto vzájemné rozdělení rolí pak umožňuje vytvoření a trvání autority*“. Stát vzniká na základě výsledku uplatnění násilí jedné skupiny lidí nad druhou a posléze dochází k vládě silnější menšiny nad slabší většinou. V novodobých dějinách spadají do této koncepce např. T. Hobbes⁴ a N. Machiavelli, viz Prorok, Lisa (2009); David (2003).

⁴ Thomas Hobbes (1588-1679) byl anglický filosof a politolog, známý dnes především jako teoretik práva a společenské smlouvy.

Poslední ze zmíněných teorií vzniku státu je **teorie smluvní**. Stát podle této teorie vznikl na základě smlouvy mezi lidmi. Tato smlouva není chápána jako nějaký konkrétní historický fakt. Vychází z předpokladu, že lidé díky společenské smlouvě zrušili přirozený stav, ve kterém lidé žili izolovaně, zorganizovali se ve společnost a následně stát. Tyto teorie byly známy již od starověku, v novověku položil základy této teorii H. Grotius⁵, následně byly uceleně rozpracovány Hobbesem, Lockem⁶ a Rousseauem⁷, viz Prorok, Lisa (2009); David (2003).

2.1.2 Klasifikace států

Při zkoumání problematiky státu a jeho klasifikace bychom se měli zaměřit také na několik základních pojmů, mezi které patří např. typ státu, forma státu, členění států, forma vlády nebo politický režim. Pro vymezení těchto pojmů vycházím z publikace Prorok, Lisa (2009).

Typ státu znamená klasifikaci státu podle ekonomicky dominujících sociálních skupin, nebo podle způsobu uplatňování politické moci a jejího charakteru. První případ klasifikace vychází z učení Karla Marxe⁸ a je založena na názoru, že státy nabývají v různých společnostech různých forem a souvisí s ekonomickým a politickým vývojem. Podle této teorie se státy rozlišují na stát otrokářský, feudální, kapitalistický a socialistický. V druhé alternativě je typ státu spojen s empiricko-analytickým přístupem. Na základě tohoto přístupu se státy rozdělují na totalitní, autoritativní a technické. Totalitní stát je centralizovaným státem jedné dominantní politické strany, která je schopna držet monopol nad všemi mocenskými a společenskými organizacemi. V autoritativním státě dochází k vládě jednotlivce, popř. jedné nebo několika společenských skupin, přičemž tento nárok na vládu vychází z tradic. Technický stát je založen na snížení významu politických rozhodnutí, která jsou založena na hodnotových představách, ve prospěch tzv. technickovědeckých řešení problémů.

Forma státu znamená konkrétní podobu uplatňování moci a dělí se na vnější a vnitřní formu. *Vnější formu státu* můžeme ztotožnit s členěním státu a státy zde dělíme

⁵ Hugo Grotius nebo Hugo de Groot (1583-1645) byl holandský právník, představitel školy přirozeného práva.

⁶ John Locke (1632-1704) byl anglický filosof, který proslul zejména svou politickou filosofií, v níž hájil přirozenou svobodu a rovnost lidí. Ovlivnil britské osvícenství a pozdější liberální myšlení.

⁷ Jean Jacques Rousseau (1712-1778) byl francouzský filozof a spisovatel.

⁸ Karl Heinrich Marx, dříve uváděn také jako Karel Marx (1818-1883) byl německý filosof, politický publicista a kritik klasické ekonomie. Položil teoretické základy dělnického hnutí, socialismu a komunismu.

na unitární, složené, nebo mohou být součástí svazku států. Za unitární stát je považován stát, v němž nejvyšší moc vykonává jediná soustava nejvyšších státních orgánů. V unitárním státu se vyskytuje jedna ústava, jeden parlament a jeden typ občanství. Státy složené jsou založeny na rozdělení nejvyšší moci mezi ústřední stát a členské státy, ze kterých se skládá. Příkladem jsou federace nebo reálné unie. Svazy států jsou definovány jako volné spojení suverénních států a mají podobu konfederace, unie, personální unie nebo aliance. **Vnitřní forma státu** se často vnímá jako synonymum pro formu vlády. Jak uvádí Prorok, Lisa (2009, s. 139), „*pod formou vlády se chápe struktura nejvyšších orgánů, jejich vzájemné vztahy a jejich vztahy k nižším orgánům a obyvatelstvu. Z hlediska formy státu nebo formy vlády se rozlišuje celá plejáda alternativ: monarchie, aristokracie, oligarchie, plutokracie, timokracie, autokracie, teokracie, tyranie, demokracie, meritokracie, polyarchie, atd.*“ V současné době jsou nejčastějšími formami vlády demokracie a autokracie. Pro potřeby diplomové práce se podrobněji dále v této kapitole zaměřím na demokracii, která je dle mého názoru nej přijatelnější formou vládnutí, i když v sobě skrývá určitá negativa, pozitiva tohoto vládnutí zřetelně převažují.

Dalším významným pojmem, který se váže ke státu je **politický režim**. Pod tímto pojmem se rozumí souhrn metod vládnutí v daném státu. Na tuto problematiku lze nahlížet jako na konkretizaci pojmu forma státu, a to na základě aspektu používaných nástrojů výkonu moci.

2.1.3 Úloha státu

Pro potřeby diplomové práce je nutno objasnit úlohu státu ve společnosti, s čímž je také pevně spojena její úloha v ekonomice jako celku. Úloha státu, neboli funkce státu je ve společnosti důležitá, protože ovlivňuje fungování a charakter ekonomiky státu. Pokud zkoumáme úlohu státu, pak se ptáme na otázky jako: Co by měl stát dělat? Jaké funkce by měl plnit? Jaké povinnosti by měl vzít na svá „bedra“? Podle toho, jak si občané daného státu odpoví na tyto otázky, volí politické strany a vytváří se konkrétní podoba státu.

Podle toho, jakou úlohu stát sehraává ve společnosti, vzniklo pět základních podob státu. Těmito podobami, jak uvádí A. Heywood (2004), jsou minimální stát, stát jako nástroj rozvoje, sociálně demokratický stát, zkolektivizovaný stát a totalitní stát. Jelikož je diplomová práce zaměřena na demokratické režimy, není vhodné zabývat se státem totalitním ani zkolektivizovaným, ve kterém byly často popírány demokratické zásady.

Pro potřeby této diplomové práce je podstatné vydefinovat podoby státu ve formě minimálního státu a sociálně demokratického.

Teorie **minimálního státu** vychází z klasických liberálních názorů, podle nichž je tato forma státu ideálem. Jednotlivec by měl v tomto státě požívat co největší svobodu a hlavním úkolem státu je zajistit, aby jednotlivec nezasahoval do práv a svobod ostatních jednotlivců. Z tohoto vyplývá, že by měl být stát nástrojem ochrany svých občanů, což z mezinárodního pohledu znamená udržovat mír země a zajišťovat společenskou ochranu jednotlivců na vnitrostátní úrovni. I přes jasné vymezení úlohy minimálního státu mu zůstávají základní tři funkce, kterými jsou udržování vnitřního pořádku, zajištění vynutitelnosti smluv a dobrovolně uzavřených dohod mezi soukromými občany a poslední funkcí je ochrana před útokem zvenčí. Na základě vykonávaných funkcí se státní institucionální aparát skládá z policie, soudů a armády. Ostatní povinnosti státu, jakými jsou např. ekonomické, sociální, kulturní tak, jak je známe z klasických států, náleží jednotlivcům, viz Heywood (2004).

Největší příznivce minimálního státu v moderních politických diskuzích nalezneme v řadách ekonomické školy Nová pravice, jejíž názory vycházejí z raných liberálních idejí a navazují zejména na klasickou politickou ekonomii a jejich teorii volného trhu. Nejvýznamnějšími ekonomy, zabývajícími se volným trhem, byli Friedrich von Hayek⁹ a Milton Friedman¹⁰. Názory těchto ekonomů vycházejí z přesvědčení, že státní zásahy omezují konkurenci a tím snižují a omezují produktivitu. Dle názoru Nové pravice by se měl stát zaměřit zejména na omezování a udržování stabilních prostředků směny, což znamená nízkou nebo nulovou inflaci, a dále na podporu konkurence, viz Heywood (2004).

Sociálně demokratické státy¹¹ provádějí intervence v souvislosti s cílem, jímž je uskutečnit sociální přestavbu, která je založena na principech slušnosti, rovnosti a zejména sociální spravedlnosti. V tomto pojetí se na stát nahlíží pozitivně. Prostřednictvím státu dochází k rozšiřování svobody a nastolování spravedlnosti. Sociálně demokratický typ státu se stal ideálem jak pro moderní liberály, tak také pro demokratické socialisty, viz Heywood (2004).

⁹ Friedrich von Hayek (1899-1992) byl rakouský ekonom a filozof politiky, představitel rakouské školy. V roce 1974 získal Nobelovu cenu za ekonomii. Byl zastáncem individualismu a tržního hospodářství.

¹⁰ Milton Friedman (1912-2006) byl americkým ekonomem a zakladatelem tzv. chicagské školy. V roce 1976 získal Nobelovu cenu za ekonomii.

¹¹ Synonymy sociálního státu jsou také stát sociálního blahobytu, stát sociálního zabezpečení, zaopatřovací stát nebo anglicky welfare state.

Stát se v tomto pojetí stává aktivním účastníkem trhu a jeho hlavní úlohou je korigovat nevyváženost a nespravedlnost tržní ekonomiky. Cílem tohoto státu není vytvářet bohatství, ale zajistit jeho spravedlivé rozdělení ve společnosti a tím v podstatě odstranit bídu a zmenšit sociální nerovnosti, viz Heywood (2004).

Argumenty pro vznik sociálního státu můžeme agregovat do třech základních principů: solidarita, pragmatismus a idea pokroku. Solidarita je založena na altruismu těch, kteří jsou schopni pomoci slabším. V principu pragmatismu se odráží schopnost majetnějších vrstev podporovat výdaje státu tak, aby nedocházelo k sociálním otřesům, díky kterým by došlo k rozvratu společenského řádu a konsensu. Idea pokroku je pak spatřována v postupném smazávání sociálních nerovností, viz David (2003).

Myšlenky sociálně demokratických států nalezneme v učení keynesiánců, jejichž ekonomická politika je založena na řízení nebo regulování kapitalismu tak, aby bylo dosaženo plné zaměstnanosti a docházelo ke stimulaci růstu. Hlavním nástrojem keynesiánců je fiskální politika (zejména oblast veřejných výdajů a daně), pomocí které se ovlivňuje agregátní poptávka. V souvislosti s přijetím politiky sociální péče v různých zemích, se začalo hovořit o „státech blahobytu“. Tento koncept je založen na zásadě, že stát napomáhá jednotlivcům v jejich rozvoji, viz Heywood (2004).

Základy sociálního státu byly položeny v druhé polovině 19. století v souvislosti s tím, že některé evropské státy začaly přebírat určité funkce i v sociální oblasti. Institucí, starajících se o sociální záležitosti, byla do té doby církevní charita a mnoho sociálních otázek bylo řešeno mezilidskou solidaritou. Jako první sociální stát na evropském kontinentu a ve světě vůbec můžeme označit Francii, dále byl tento koncept přijat v 70. letech 19. století v Německu a Velké Británii, viz David (2003).

2.2 Demokracie

Existuje mnoho forem vládnutí, z nichž ve světě nejrozšířenější jsou různé formy demokracie. Demokracie představuje snad nejmenší zlo v oblasti vládnutí a to z hlediska postavení jednotlivých občanů ve společnosti. Z čistě ekonomického pohledu mohou být i nedemokratické formy vládnutí pro ekonomiku země prospěšné. Příklad můžeme vidět v Čínské lidové republice, kde přesto, že jsou potlačovány znaky demokracie a vládne zde Komunistická strana Číny, tato země dosahuje vysokého tempa růstu ekonomiky.

O demokracii jako formě vládnutí se hovoří již od dob antického Řecka, kdy demokracie původně znamenala označení politického zřízení městských států, zejména Athén v období 6.-4. st. př. n. l. Od této doby lidstvo nepřišlo na lepší způsob vládnutí. Na to, že demokracie není nejvhodnější formou vládnutí, upozorňovali a stále upozorňují mnozí politikové, politologové, filozofové a mnozí další myslitelé. Kupříkladu Winston Churchill¹² v roce 1947 ve svém projevu řekl: „*Demokracie je tou nejhorší formou vládnutí, nepočítáme-li všechny ostatní, které se čas od času zkoušely.*“

Definování demokracie není snadnou záležitostí, má do značné míry mlhavý výraz. Sám pojem demokracie pochází z období antického Řecka a skládá se ze dvou částí: „demos“, v překladu lid a „kratos“, což znamená moc nebo vládnutí. Demokracie je tedy stav, ve kterém vládne lid, a proto je možno vyvodit jednoduchý závěr, že demokracie je vláda lidu. Až do konce 18. století je pojem demokracie využíván dle interpretace Platóna a Aristotela, tzn. je převážně spojován s přímou vládou lidu, v podobě vlády davu nebo vlády chudých. Z tohoto důvodu nebyla demokracie jako forma vlády pozitivní záležitostí a často se objevoval názor, že v mnoha případech propukne v chaos a tyranii. Moderní demokracie jsou nejvíce podobny Aristotelovu pojmu politeia¹³, viz Heywood (2004); Prorok, Lisa (2009).

Dle R. Davida (2003) je možné vnímat pojem demokracie v užším a širším smyslu. V užším smyslu je to již výše zmíněná vláda lidu. V širším smyslu je pak chápání demokracie dvojí. V prvním případě je chápána jako komplexní politický řád, jako jedna z forem vlády. Druhým smyslem chápání demokracie je názor člověka na život a na svět.

Jak uvádí A. Heywood (2004) základem diskuze o demokracii jsou následující tři otázky: Kdo je lid? V jakém smyslu by měl lid vládnout? Kam až by měla vláda lidu sahát?

Na otázku, **kdo je lid**, by měla existovat jednoduchá odpověď, a to veškeré obyvatelstvo dané země, avšak v praxi odpověď na tuto otázku není již tak jednoduchá. V prakticky uplatňované demokracii každý stát omezil politickou participaci obyvatelstva, v některých případech dosti drasticky. Po přiznání volebního práva ženám je nyní politická participace obyvatelstva nejčastěji vázána na zletilost. Vyskytují se však určitá technická

¹² Sir Winston Leonard Spencer-Churchill (1874-1965) byl britský politik, premiér Spojeného království v letech 1940-1945 a 1951-1955. Dále také spisovatel (Nobelova cena za literaturu 1953), historik, žurnalista a zákonodárce. Je považován za jednoho z nejvýznamnějších státníků 20. století.

¹³ Politeia, neboli dobrá demokracie je systém, ve kterém vládne menšina zvolená většinou, a to v souladu s ústavou a ve prospěch všech. Politeia je vnímána jako kombinace demokracie a oligarchie.

omezení, která se týkají např. obyvatel prokazatelně duševně chorých nebo osob ve výkonu trestu, viz Heywood (2004).

Většina koncepcí demokracie je na základě otázky **Jak by měl lid vládnout**, založena na principu „vláda lidem“, což znamená, že lidé si vládou sami sobě. Tato participace lidí na politických rozhodnutích může nabývat řady forem. Mezi základní patří přímá demokracie, která je prováděna pomocí referend, masových shromáždění nebo prostřednictvím interaktivní televize, obvyklejší formou demokracie je výkon volebního práva. Existují také koncepce demokracie, které stavějí na principu „vláda pro lid“. V tomto případě je již jen malý prostor pro participaci veřejnosti, viz Heywood (2004).

Pokud vycházíme z A. Heywooda (2004) a chceme si odpovědět na otázku, **Kam až by měla vláda sahát**, měli bychom se zabývat tím, které otázky by měl lid řešit jako celek, a které již náleží k rozhodnutí jednotlivých občanů. Zde rozlišujeme dvě hlavní roviny. U modelů demokracie, které byly konstruovány na základě liberálního individualismu, se vyskytuje názor, aby byla demokracie omezena pouze na politický život. Demokratická řešení se mají v těchto modelech používat pouze pro ty věci, které se konkrétně dotýkají společenství. Modely vycházející ze socialismu nebo z radikálních demokratů, vnímají demokracii jako obecný princip, který lze použít na všechny oblasti sociální existence. Jak uvádí A. Heywood (2004, s. 91), *„podle této koncepce mají lidé základní právo participovat na přijímání všech rozhodnutí, která ovlivňují jejich život, a demokracie je pouze kolektivní procedura, jíž se tak děje.“*

2.2.1 Liberální demokracie

V současné době stále probíhají debaty nad tím, která forma demokracie je nejvhodnější. Celosvětově všeobecně přijímanou a nejvíce rozšířenou konkrétní formou je liberální demokracie. I přesto, že v této obecné koncepci demokracie existují různé tendence, je možno říci, že každá liberální demokracie je založena na základech, které uvádí A. Heywood (2004):

- charakteristickým rysem liberální demokracie je nepřímá a zastupitelská forma, což znamená, že politické funkce ve státě vzejdou z pravidelně konaných voleb. Volby se konají na základě formální politické rovnosti,
- základními principy liberální demokracie jsou konkurence a voličský výběr. Těchto principů se dosahuje pomocí politického pluralismu, dále tolerováním

konkurujících si názorů a existencí soupeřících sociálních filozofií, politických hnutí a politických stran,

- stát a občanská společnost jsou v liberální demokracii dvěma různými entitami. Odlišení těchto dvou subjektů vychází z existence autonomních skupin a zájmů a dále také díky tržní (kapitalistické) organizaci ekonomického života.

Avšak i přes tyto základní znaky panuje značná neshoda, co vlastně liberální demokracie znamená a jaký je její hlavní význam. Na tyto otázky lze nahlížet z několika pohledů. Nejdůležitější výklady liberální demokracie je možno najít dle A. Heywooda (2004) v následujících učeních: pluralismus, elitismus, korporatismus, Nová pravice a marxismus.

Pluralistický pohled na liberální demokracii je možno nastínit myšlenkami Jamese Madisona¹⁴, který zastával názor, že demokratické vládnutí musí být omezené určitými brzdami, v případě, že tomu tak není, může demokratické vládnutí vést k majoritarismu¹⁵, k popření individuálních práv a k vyvlastňování ve jménu lidu. Proto byl Madison zastáncem systému děleného vládnutí, založeném na dělbě moci, bikameralismu¹⁶ a federalismu. Dalším představitelem teorie pluralismu je Robert Dahl¹⁷, který byl zastáncem názoru, že moderní demokracie je značně odlišná od klasické demokracie antického Řecka. Proto razil termín „polyarchie“¹⁸, která je založena na vládě mnohých, viz Heywood (2004).

Vznik **elitismu** je možno spojit s kritikou rovnostářských idejí typu demokracie a socialismu. Z elitistického pohledu existuje vždy určitá skupina lidí, která vládne. Touto skupinou je pro klasiky elitismu, jakými byli Vilfredo Pareto¹⁹, Gaetano Mosca²⁰ a Robert

¹⁴ James Madison (1751-1836) byl čtvrtým americkým prezidentem (1809-1817) a jedním z hlavních autorů amerického prohlášení nezávislosti (1776).

¹⁵ Majoritarismus znamená vládu většiny, v této vládě se na první místo staví vůle většiny, což s sebou nese necitlivost k menšinám a jednotlivcům.

¹⁶ Bikameralismus znamená dvoukomorovost a je jedním z nástrojů, jak zajistit omezenou vládu.

¹⁷ Robert Alan Dahl (nar. 1915) je americký politolog, který zavedl termín „polyarchie“, aby moderní společnosti odlišil od klasické demokracie.

¹⁸ Polyarchie jsou instituce a politické procesy moderní zastupitelské demokracie. Lze ji chápat jako nejbližší možné přiblížení se demokracii a funguje prostřednictvím institucí, které vládnoucí vrstvu nutí přihlížet k zájmům a přáním voličů. Mezi základní rysy polyarchie patří zejména: vládnutí je v rukou volených zástupců, volby jsou svobodné a spravedlivé a právo volit má prakticky všechno dospělé obyvatelstvo, existuje svoboda projevu a právo kritizovat a protestovat.

¹⁹ Vilfredo Frederico Damaso Pareto (1848-1923) byl italský ekonom, sociolog a politolog. Jeho teorie elity se stala součástí ideologie italského fašismu.

²⁰ Gaetano Mosca (1858-1941) byl italským politologem, novinářem a státním úředníkem, který se zasloužil o rozvoj teorie Elitářství a doktrínu politické třídy.

Michels²¹, elita. Demokracii vnímají jako pouhou pošetilou iluzi. Mosca byl zastáncem názoru, že v každé společnosti existují dvě třídy, jedna třída vládne a ta druhá je ovládána. Z pohledu Pareta jsou pro vládnutí důležité kvality jedinců, které rozděluje do dvou psychologických typů. Prvním psychologickým typem je typ „liška“, vládci tohoto typu vládou klamáním a podváděním a jsou schopni zmanipulovat masy. Druhým typem je „lev“, jehož nadvláda je typická donucováním a násilnostmi. Na klasické elitisty navázala moderní větev, která se zabývala otázkou, nakolik se jednotlivé politické systémy vzdalují demokratickému ideálu. Někteří teoretikové elit, jako Joseph Schumpeter²² nebo Anthony Downs²³, byli zastánci modelu konkurenčního elitismu, založeném na rivalitě uvnitř elity. Tento názor bývá často spojován s realistickým modelem demokracie, v němž jednotlivci na základě konkurenčního boje soupeří o hlasy lidí, díky kterým získávají moc rozhodovat, což v podstatě odpovídá fungování liberálně-demokratického politického systému, viz Heywood (2004).

Pokud se zaměříme na vliv **korporatismu** na demokracii, můžeme konstatovat, že korporatismus do značné míry může ohrozit demokracii jako takovou. Korporatismus, jako společenská teorie, se vyvinul v industrializovaných společnostech. Je založen na existenci určitých skupin, majících privilegované postavení vůči vládě. Tyto skupiny velice silně působí na vládu a dokáží ovlivňovat formulování a realizaci veřejné politiky. Častým jevem korporativismu je tripartita. Problémem korporativismu v demokratickém zřízení je zvýhodnění pouze těch skupin, které mají přístup k vládě, tzv. insider groups. Tyto skupiny mají politický hlas. K dalšímu ohrožení demokracie může dojít díky prospěchu korporativismu pro stát, nežli pro ekonomické zájmy. V tomto případě má vláda moc, aby donutila ukáznit členy skupin tak, aby se radikální požadavky nedostaly k veřejnosti. Neméně důležitým vlivem korporatismu je jeho schopnost narušit procedury volební čili parlamentní demokracie. Korporativismus umožňuje správně postaveným skupinám ovládnout exekutivu a diktovat jí, viz Heywood (2004).

Nová pravice na demokracii nahlíží z kritického úhlu a zaměřila se zejména na nebezpečí tzv. „demokratické zátěže“. Demokratická zátěž znamená dle nové pravice

²¹ Robert Michels (1876-1936) byl německý sociolog, který se proslavil především tezí o „železném zákonu oligarchie“. Tento zákon je založen na tezi, že oligarchické struktury nakonec dominují jakékoliv politické organizaci, nezávisle na její politické orientaci.

²² Josef Alois Schumpeter (1883-1950) byl akademický ekonom a politolog. V knize Kapitalismus, socialismus a demokracie představil mj. i politologickou teorii, která se pokoušela čelit tomu, co nazývá klasickou doktrínou demokracie. Nesouhlasí s koncepcí, v níž je demokracie proces, ve kterém voliči určí veřejnou agendu, způsob jejího řešení a pověřit určité politiky jejich správou.

²³ Anthony Downs je známý americký odborník na veřejnou politiku a veřejnou správu. Downs byl poradcem mnoha korporací a veřejných činitelů i Bílého domu.

paralyzování systému, který je vystaven neomezenému tlaku skupin a voličů. Samuel Brittan²⁴ hovořil o ekonomických důsledcích demokracie. Dle něj jsou volby kontraproduktivní, protože politikové usilují o moc ve volbách tím způsobem, že voličům dávají nerealistické sliby ohledně výše veřejných výdajů. Tyto sliby pak dle Brittana vedou k vysoké míře inflace a daňové zátěži, která následně ničí podnikání a ekonomický růst. Teoretikové Nové pravice propagují volný trh a demokracie je dle jejich názorů vnímána jako obrana proti arbitrárnímu vládnutí, viz Heywood (2004).

Marxistický pohled na liberální demokracii je třídní, a proto vnímají politickou moc jako odraz ekonomické moci a také nerovného vlastnictví výrobních prostředků. Základním problémem liberální demokracie je dle nich rozpor mezi politickou rovností a sociální nerovností. Politickou rovnost plodí demokracie, zatímco sociální nerovnost je výsledkem kapitalismu, který je nutnou součástí liberální demokracie. Aby došlo ke stejnoměrnému rozložení moci ve společnosti, musí dle marxismu dojít k rovnoměrnému rozložení třídní moci, viz Heywood (2004).

2.3 Ideologie

Teoreticky vymezit ideologie a nastínit obsah jejích jednotlivých forem je důležité pro pozdější rozdělení států do kategorií: minimální stát a sociálně demokratický stát. Tyto jednotlivé formy státu jsou založeny na ideologických principech. Existuje několik zásadních forem ideologie, historie některých sahají do 19. století, jiné byly výsledkem působení názorů ve 20. století.

Pro potřeby diplomové práce se zdá nejpotřebnější vymezit ideologie typu liberalismus a socialismus. Mezi další ideologie patří konzervatismus, fašismus, environmentalismus, anarchismus nebo feminismus, které nejsou zcela potřebné pro tuto práci. Není jim proto v práci věnován prostor.

V současné době se termín ideologie používá v jeho neutrálním významu jako označení rozvinuté sociální filozofie nebo světového názoru, avšak vždy tomu tak nebylo. Jak uvádí A. Heywood (2004, s. 61), „*termín ideologie poprvé v roce 1796 použil*

²⁴ Sir Samuel Brittan (1933) je britský ekonomický komentátor Financial Times, byl poradcem ministerstva hospodářství.

francouzský filozof **Destutt de Tracy**²⁵, a to k označení nové „vědy o idejích“ (doslova idea-logie), která měla odhalit původ vědomého myšlení i jednotlivých idejí.“ Poněkud jiného významu nabylo slovo ideologie v myšlení **Karla Marxe**, který vnímal ideologii jako ideji vládnoucí třídy. V tomto smyslu pomáhají ideje udržet třídní systém a zvěčnit vykořisťování. Další náhled na pojem ideologie vznikl v době studené války, kdy **liberálové**, jako Karl Popper²⁶, J. L. Talmon²⁷ a Hannah Arendtová²⁸, nahlíželi na ideologii „jako na nástroj sociální kontroly, který má zajistit konformní chování a podřízenost.“ (viz A. Heywood, 2004, s. 62) Ideologiemi dle jejich názorů byly fašismus a komunismus, a to z toho důvodu, že za ideologii považovali uzavřený myšlenkový systém. Přesto, že tyto ideologie byly založeny na pravdivosti, odmítaly tolerovat opoziční a konkurující názory a z tohoto důvodu byly považovány za uzavřený myšlenkový systém. Z jejich hlediska není liberalismus ideologií, poněvadž je založen na individuální svobodě, diskuzi, opozici a dokonce kritice. S jiným pojetím ideologie přicházejí **konzervativci**, kteří jsou zastánci názoru, že lidská mysl nedokáže svět z velké části vůbec obsáhnout. „Z tohoto hlediska jsou ideologie abstraktní „myšlenkové systémy“, tj. soubory myšlenek, které politickou realitu překrucují, protože tvrdí, že vysvětlují něco, co vlastně vůbec vysvětlit nelze.“ (viz A. Heywood, 2004, s. 62) Všechna tato pojetí ideologie jsou negativním nebo pozitivním vymezením pojmu. Moderní, společenskovědní pojetí tohoto termínu musí však být neutrální, viz Heywood (2004).

Definice ideologie, kterou uvádí A. Heywood (2004, s. 63) vychází z toho, že „ideologie je více či méně skloubený soubor idejí, které jsou základem organizované politické aktivity, ať už tato aktivita má stávající systém mocenských vztahů zachovat, změnit nebo svrhnout. Všechny ideologie proto (a) nabízejí hodnocení stávajícího řádu, obvykle v podobě „světového názoru“, (b) předkládají model žádoucí budoucnosti, tedy vizi „dobré společnosti“, (c) ukazují, jak by se politická změna mohla a měla přivodit.“

Pro dokreslení pojmu ideologie je možno zde uvést také vysvětlení politické ideologie v jejím neutrálním významu. Hlavním významem politické ideologie je obecný a ucelený výklad člověka a společnosti a z tohoto výkladu dále vychází program

²⁵ Antoine Louis Claude Destutt, comte de Tracy (1754-1836) byl francouzským osvícenským aristokratem a filozofem.

²⁶ Sir Karl Raimund Popper (1902-1994) byl filosof rakouského původu, v roce 1937 emigroval na Nový Zéland a od roku 1945 žil v Londýně. Byl významným představitelem moderního liberalismu, teorie vědy a filosofie.

²⁷ Jacob Leib Talmon (1916-1980) byl profesor moderních dějin v Jeruzalémě. Jeho práce jsou charakteristické anti-marxismem. Byl označován za liberála studené války.

²⁸ Hannah Arendtová (1906-1975) byla myslitelka a publicistka německo-židovského původu.

politického jednání určité skupiny. Význam ideologie tedy spočívá v tom, že představuje soubor základních a obecných tezí, viz David (2003).

Jak uvádí R. David (2003), plní ideologie dle Balla, Daggera čtyři základní funkce, a to vysvětlovací, hodnotící, orientační a programovou. Tyto funkce je možno přiblížit takto:

1. ideologie přispívají k vysvětlení politických událostí a jevů, snaží se vysvětlit např. příčiny krizí, válek,
2. díky ideologiím jsou vytvářena kritéria a žebříčky hodnot, a tak se určuje, co je dobré a zlé, lepší a horší,
3. schopností ideologie je orientace svých stoupenců, díky ní získávají vědomí identity a náležitosti k určité sociální skupině, tzn. jednotlivec se cítí být příslušníkem národa, třídy, vrstvy,
4. v ideologiích nalezneme základní rysy politický programů a také cíle politické akce.

Ideologii je možno vnímat jako specifický způsob poznávání reality a je do jisté míry zkreslena. Ke zkreslení reality dochází díky jednotlivým subjektům nebo sociálním skupinám, které mají svou vlastní strukturu hodnot, a proto na svět nahlíží z jiných úhlů pohledu. Jelikož ideologie, ale také vědu tvoří lidé, není možné, aby se jejich hodnoty, zájmy a vnímání světa do nich nepromítly, viz Prorok, Lisa (2009).

Podstatné je, že v demokratické společnosti existuje pluralita názorů, doktrín²⁹ a ideologií. Jeden z hlavních úkolů demokracie je podpora vytvoření prostoru pro koexistenci a také vzájemnou toleranci jednotlivých myšlenek a také jejich stoupenců. Některé ideologie pomáhají upevňovat demokratický režim, některé jsou na něm nezávislé a dokáží v demokracii fungovat, aniž by ho nějak zvláště ovlivnily, existují ovšem i takové ideologie, které se jej snaží zničit, viz David (2003).

2.3.1 Liberalismus

Jako pojem znamená svobodnou volbu. Liberalismus můžeme pokládat za ideologii průmyslového vyspělého Západu. Liberalismus jako ideologie vznikla a rozvíjela se zejména v Anglii a to již od 17. století, avšak jako rozpracované politické krédo se objevil liberalismus až počátkem 19. století. Počátky liberalismu jsou spojovány

²⁹ Doktrína znamená doslovně učení, nauka, je možno říci, že je to systematický soubor principů a názorů na určitý problém.

se zhroutením feudální, a s postupným růstem tržní neboli kapitalistické společnosti. Liberalismus je dodnes spojen s kapitalismem pevnou vazbou a počátkem 19. století se také zformovalo dnes již klasické liberální ekonomické krédo **laissez-faire**. Ve své rané podobě liberalismus odsuzoval veškeré státní zásahy do ekonomiky. Koncem 19. století vznikla forma sociálního liberalismu, která se ve 20. století stala tématem moderního liberalismu, čili liberalismu 20. století, viz Heywood (2004).

Základními znaky ideologie liberalismu jsou individualismus, osobní svoboda, sociální spravedlnost, občanská společnost, minimální stát a ústavní vláda. Sami liberálové však nejsou ve vnímání těchto základních rysů jednotní. Rozcházejí se např. v názorech na otázky osobní svobody a sociální spravedlnosti.

Za přirozený jev liberální společnosti se považuje pluralita názorů. Liberalismus také vykazuje právo jedinců sledovat a obhajovat vlastní zájmy a právo kritiky. V liberálních demokraciích nalezneme nejrůznější organizace. Všechny tyto znaky liberální společnosti vedou k názoru, že je zastáncem tolerance a je charakteristická tím, že směřuje ke **společenské harmonii** než ke konfliktu. Tato rovnováha a směřování k harmonii musí být v zájmu státu, který ji také zabezpečuje. Důvodem působnosti státu v této oblasti je fakt, že někteří lidé mají tendenci zneužívat své schopnosti vůči jiným a nedodržovat své závazky. Svoboda tudíž musí být zakořeněna v zákonech a nad dodržováním zákonů bdí stát. Aby nedocházelo ke zneužití státní moci, je dle liberálů nutný princip omezené vlády³⁰, viz Prorok, Lisa (2009).

V liberalismu vznikly dva směry, historicky starším je klasický liberalismus a mladší formou je moderní, neboli socializující liberalismus.

Klasický liberalismus se objevil v 19. století, návrat k jeho hodnotám byl ve znamení neoliberalismu poslední čtvrtiny 20. století. Klasický liberalismus staví na několika základních principech, z nichž nejdůležitější je důsledný individualismus. Lidé jsou v tomto pojetí egoistickými bytostmi, jejichž cílem je sledovat a maximalizovat individuální zájmy (homo economicus) a spoléhat se převážně na sebe samy. Víru v tohoto atomizovaného jedince doprovází také negativní pohled na svobodu, což znamená nezasahování do sféry jednotlivce. Z tohoto je také patrný další rys klasického liberalismu, kterým je odmítavý postoj ke státu a ke státním zásahům. Ideálem klasického liberalismu je minimální stát, o kterém již bylo zmíněno dříve. V ekonomické oblasti je kladen důraz

³⁰ Omezená vláda vykonává svou moc na základě ústavy a v mnoha případech je také omezena Listinou práv občanů. Důležitým prvkem omezení moci je její dělba, a to na moc zákonodárnou, výkonnou, a soudní. Často se také používá v uspořádání státu princip federalismu, kdy dochází k rozdělení moci mezi ústřední a místní orgány moci.

na volný trh a kapitalismus laissez-faire, který zaručuje prosperitu, svobodu jednotlivce a sociální spravedlnost, viz Heywood (2004); Prorok, Lisa (2009).

Moderní (socializující) liberalismus je charakteristický pro etapu 20. století a vzniká jako reakce na nárůst rozporů industriální etapy vývoje. Průmyslový kapitalismus totiž přinesl nové formy nespravedlnosti. V tomto pojetí liberalismu dochází k posunu vnímání svobody, která je spojena s rozvojem osobnosti a rozkvětem jednotlivce. Dochází také k odklonu od teorie minimálního státu, který přechází v podobu státního intervencionismu. Stát má v tomto pojetí dokonce společenskou odpovědnost vytvářet srovnatelné výchozí podmínky pro rozvoj svých občanů a to prostřednictvím přerozdělování. Státní zásahy, zejména v podobě sociálního zabezpečení, mohou rozšířit svobodu jednotlivce, protože jej chrání před sociálními zly. V tomto období došlo k transformaci státu na stát sociální, který zabezpečuje právo na práci, vzdělání, zdravotní péči, na přiměřené bydlení, atd., viz Heywood (2004); Prorok, Lisa (2009).

2.3.2 Socialismus

Jak uvádí A. Heywood (2004, s. 70), „*socialistické myšlenky lze sice vysledovat už u levellerů³¹ a diggerů³² 17. století, v Utopii (1516) Thomase Mora nebo dokonce v Platónově Ústavě.*“ Avšak socialismus jako ideologie se objevuje v 18. století a jako politické krédo na počátku 19. století. Jeho vznik je spojován s reakcí na průmyslový kapitalismus. Zpočátku sloužil socialismus pro vyjádření zájmů řemeslníků a malovýrobců, kteří byli ohroženi tovární výrobou, zanedlouho byl socialismus ponejvíce spojován se stále narůstající průmyslovou třídou, viz Heywood (2004); Prorok, Lisa (2009).

V počátcích svého působení byl **revoluční socialismus** položen na principech fundamentalismu, utopie a revoluce. Jeho cílem bylo nahradit kapitalistickou ekonomiku socialistickou, která bude založena na zásadě společného vlastnictví. Představitelem tohoto směru byl Karel Marx, jehož myšlenky se staly základním kamenem komunismu ve 20. století. Druhá linie socialismu, **reformistická**, nastoupila již koncem 19. století díky

³¹ Levellers, česky Rovnostáři bylo britské politické hnutí 17. století. Zastávali radikální nábožensko-politický proud mezi puritány v době anglické revoluce. Požadovali úplné zrušení starých privilegií a povinností, náboženskou svobodu, zrušení vězení pro dlužníky a demokratickou republiku.

³² Diggers, česky Kopáči byla nejradikálnější složka revolučního hnutí za anglické revoluce. Vyjadřovali zájem bezzemků a maloročníků, požadovali politickou a ekonomickou rovnoprávnost na základě rovnostářského přerozdělení pozemkového majetku a bojovali proti procesu ohrazování společným obděláváním opuštěné půdy.

postupnému začleňování pracujících do kapitalistické společnosti. Toto začleňování probíhalo na základě zlepšujících se pracovních podmínek a rostoucí moci odborů a socialistických politických stran. Reformistický socialismus předpokládal, že k přechodu na socialistickou společnost dojde pokojnou a postupnou parlamentní cestou, viz Heywood (2004).

Ve **20. století** docházelo ke střetu dvou výše popsaných proudů socialismu. Revoluční socialismus, neboli komunismus byl charakteristický myšlenkami V. I. Lenina³³ a bolševiků a naopak reformističtí socialisté prakticky respektovali ústavu a tomuto směru se později začalo říkat sociální demokracie. Sociální demokraté opustili názory fundamentalismu a zaměřili se na socialismus v podobě sociálního zabezpečení, přerozdělování a řízení ekonomiky. Obě formy socialismu v průběhu 20. století opouštěly od tradičních principů socialismu a koncem 20. století prodělaly krizi. Odklon sociální demokracie od svých původních principů způsobilo to, že dle některých autorů je dnes k nerozeznání od moderního liberalismu, viz Heywood (2004).

Mezi **základní rysy** charakterizující socialismus patří kolektivismus, pospolitost, společenské třídy a třídní boj, sociální rovnost, společné vlastnictví a potřeba státu jako nástroje vládnoucí vrstvy. Rozdělování hmotných statků ve společnosti by mělo probíhat na základě potřeb jednotlivců.

Na tomto místě není vhodné se zabývat revolučním socialismem, který se neslučuje se zásadami demokracie. Proto je zde podrobněji pojednáno o demokratickém socialismu, který je s principy demokracie slučitelný.

Demokratický (evoluční) socialismus, neboli také sociální demokracie postrádá teoretickou důslednost, jakou obsahují klasický liberalismus nebo fundamentalistický socialismus, je ideologií zaměřenou na uplatnění v praxi. Sociální demokracie se snaží o vyvážený vztah mezi trhem a státem, jednotlivcem a společností. Jak se zmiňuje A. Heywood (2004, s. 77), *„jádro sociální demokracie je jistý kompromis mezi schvalováním kapitalismu jako jediného spolehlivého mechanismu vytváření bohatství a přáním rozdělovat bohatství na principech spíše morálky než trhu.“* Je možno také říci, že sociální demokracie čerpá jak z liberálních, tak sociálních nebo konzervativních ideologií. Hlavní rys sociální demokracie je možno spatřovat v zájmu o slabé a zranitelné

³³ Vladimír Iljič Uljanov, který přijal přezdívku Lenin (1870-1924), byl ruský komunistický politik a revolucionář, vůdce bolševické strany, první předseda vlády SSSR a teoretik leninismu. Všeobecně je označován za zakladatele komunistického Sovětského svazu. Stál v čele bolševické revoluce roku 1917 v Rusku.

lidi. Proto je evoluční socialismus spojován s tendencí směřovat k sociálnímu státu s prvky přerozdělování a sociální spravedlností. V politické sféře jsou uplatňovány principy přímé demokracie. Ve sféře ekonomiky se odstoupilo od plošného znárodnění, pokud dochází ke znárodnění, pak v případech přirozených monopolů (tzn. existuje smíšená ekonomika). V 80. a 90. letech 20. století došlo k výraznému posunu sociální demokracie v souvislosti se změnou společnosti, rozpadem socialistických modelů a se stále narůstající globalizací. Z těchto důvodů se politikové a myslitelé stále více začali přiklánět k myšlence „třetí cesty“, viz Heywood (2004); Prorok, Lisa (2009).

Termín **třetí cesta** není v definování jednoznačný, vychází z několika ideologií a také je tato politika ovlivněna praktickou stránkou jejího provádění. I přes různorodost provádění této politiky v různých státech nalezneme společné body, mezi které patří názor, že socialismus spojený se zásahy státu „shora“ je již mrtev, avšak uznává ekonomickou a sociální úlohu státu. Tato úloha státu je pak v pojetí mezinárodní konkurence a zejména v podobě zvyšování vzdělání a posilování občanské společnosti. Předmětem třetí cesty již není sociální rovnostářství, ale pohled zaměřený na ideu rovnosti příležitostí. V této koncepci došlo k transformaci pojetí sociálního zabezpečení od „welfare state“ k „workfare state“, ve kterém se, jak uvádí A. Heywood (2004, s. 79), *„státní pomoc v podobě dávek nebo vzdělání váže na to, že jednotlivec sám hledá práci a začíná se spoléhat sám na sebe“*, viz Heywood (2004).

2.4 Teorie ekonomického růstu

Na tomto místě je vhodné vylíčit základy teorie ekonomického růstu. Nejdříve stručně shrnuji historii vývoje myšlení ekonomického růstu, posléze se zaměřuji na neoklasický model růstu, který byl převratný v těchto teoriích a byl používán po několik desetiletí a stal se výchozím bodem pro nové teorie růstu.

Je nutné také zodpovědět otázku, co pod pojmem **ekonomický růst** rozumíme. Jako ekonomický růst vnímáme růst potenciálního produktu v čase, a proto se růstové teorie zabývají sledováním ekonomické dynamiky z hlediska jejich kvantitativních, ale také kvalitativních změn.

2.4.1 Historický vývoj teorie ekonomického růstu

Počátky teorie růstu sahají k dílu A. **Smithe**³⁴ Pojednání o podstatě a původu bohatství národů z roku 1776. Smith zde došel k závěru, že klíčem k růstu je dělba práce, akumulace kapitálu a technický pokrok. Důležité faktory ekonomického růstu spatřoval také v institucionálních faktorech, jakými jsou stabilní právní rámec a ochrana vlastnických práv, které vytvářejí základní podmínky pro fungování neviditelné ruky trhu. Dalším milníkem ekonomického růstu byl počátek 19. století, kdy D. **Ricardo**³⁵ a R. **Malthus**³⁶ využili zákon klesajících mezních výnosů a byli zastánci liberálního přístupu k mezinárodnímu obchodu a ekonomice, viz Frait, Červenka (2002).

Počátky moderní teorie růstu nalezneme v práci A mathematical theory of saving F. **Ramseye**³⁷ z roku 1928, jež zavedl do ekonomie intertemporální, neboli mezičasovou optimalizaci v chování domácností. Mezi další klíčové osoby v rozvoji myšlení v oblasti teorií růstu patřili **Schumpeter**³⁸, **Harrod**³⁹ a **Domar**⁴⁰. Jak uvádí ve své publikaci Frait, Červenka (2002, s. 5), Harrod a Domar integrovali do teorie růstu keynesiánské prvky ve snaze ukázat, „že tržní ekonomika je přirozeně nestabilní a trpí často nedostatečnou poptávkou.“ Harrodův – Domarův model je často nazýván modelem s rovnováhou na ostří nože, viz Frait, Červenka (2002).

Moderní pojetí teorie růstu nastaly až v 50. letech 20. století v souvislosti s pracemi R. **Solowa**⁴¹ a T. **Swana**⁴². Výsledkem jejich práce byl model, dnes nazývaný neoklasický, nebo Solowův. Tento model vytvořil základní rámec pro analýzu ekonomického růstu po několik desetiletí. Díky významnosti tohoto modelu je o něm pojednáno blíže v samostatné subkapitole, viz Frait, Červenka (2002).

Jak uvádí Frait, Červenka (2002, s. 5), v roce 1963 definoval N. **Kaldor**⁴³ ve svém díle Capital accumulation and economic growth několik dodnes pravdivých skutečností o ekonomickém růstu:

³⁴ Adam Smith (1723-1790) byl skotský ekonom a filosof, zakladatel moderní ekonomie.

³⁵ David Ricardo (1772-1823) byl významným britským ekonomem.

³⁶ Thomas Robert Malthus (1766-1834) byl anglický ekonom a anglikánský pastor, který se nejvíce proslavil svou teorií o růstu populace. Lze jej řadit mezi představitele klasické politické ekonomie.

³⁷ Plumptre Frank Ramsey (1903-1930) byl britský matematik a autor významných filozofických a ekonomických příspěvků.

³⁸ Josef Alois Schumpeter (1883-1950) byl ekonom a politolog narozený na Moravě. Pokoušel se spojit sociologické porozumění s ekonomickou teorií.

³⁹ Sir Roy Forbes Harrod (1900-1978) byl anglickým ekonomem.

⁴⁰ Evsey David Domar (1914-1997) byl původem ruský ekonom, který emigroval do USA.

⁴¹ Robert Merton Solow (1924) je americkým ekonomem, v roce 1987 získal Nobelovu cenu za ekonomii.

⁴² Trevor W. Swan (1918-1989) byl australským ekonomem.

⁴³ Nicholas Kaldor (1908-1986) byl jedním z předních ekonomů Cambridge v post-válečném období.

1. „*Důchod na osobu v čase roste a tempo růstu nevykazuje tendenci k poklesu.*
2. *Fyzický kapitál na osobu v čase roste.*
3. *Míra výnosu z kapitálu je téměř konstantní.*
4. *Poměr fyzického kapitálu k výstupu je téměř konstantní.*
5. *Podíly práce a fyzického kapitálu na důchodu jsou téměř konstantní.*
6. *Tempo růstu důchodu na osobu mezi zeměmi se významně odlišuje*“, viz Frait, Červenka (2002).

Dalším milníkem růstové teorie byl rok 1965, kdy D. Cass⁴⁴ a T. Koopmans⁴⁵ provedli první pokus o endogenizaci neoklasického modelu. Díky zavedení Ramseyovy analýzy spotřebitelské optimalizace získali endogenní determinaci míry úspor. Avšak ani tento pokrok v teorii růstu neodstranil závislost dlouhodobého růstu na exogenním technickém pokroku. Zavedení technického pokroku do neoklasického modelu je dosti obtížné z důvodu porušení standardního předpokladu dokonalé konkurence díky faktu, že technický pokrok je založen na tvorbě nových myšlenek, které jsou částečně nerivalitní a mají částečný charakter veřejných statků. Můžeme tedy říci, že práce Casse a Koopmanse dokončily tvorbu neoklasického modelu a následující modely růstové teorie byly přetechnizované a ztratily kontakt s realitou. Vývoj teorie růstu se posléze asi na třicet let téměř zastavil, viz Frait, Červenka (2002).

Ve druhé polovině 80. let 20. století se teorie růstu dostaly opět do popředí zájmu ekonomů. Základem nových teorií růstu, tzv. teorií endogenního růstu byly práce P. Romera⁴⁶ a R. Lucase⁴⁷. Jejich práce vycházely z neoklasického modelu R. Solowa, avšak rozšířily tento model o endogenní technický pokrok. Původní produkční funkce neoklasického modelu byla dále rozšiřována o faktory jakými jsou věda a výzkum, investice do lidského kapitálu nebo školství, které ve velké míře ekonomický růst zemí ovlivňují.

⁴⁴ David Cass (1937-2008) byl profesorem ekonomie na University of Pennsylvania, známý pro jeho příspěvky o teorii všeobecné rovnováhy.

⁴⁵ Tjalling Charles Koopmans (1910-1985) byl významným nizozemským ekonomem a matematikem, v roce 1975 získal Nobelovu cenu za ekonomii.

⁴⁶ Michael Paul Romer (1955) je americký ekonom, podnikatel a aktivista. Je považován za odborníka na hospodářský růst.

⁴⁷ Robert Emerson Lucas, Jr. (1937) je americkým ekonomem působícím na Chicagské univerzitě. Nositel Nobelovy ceny za ekonomii z roku 1995.

2.4.2 Neoklasická teorie růstu

Neoklasické teorie růstu nacházejí svůj základ v neoklasické produkční funkci. Nejznámějším modelem je Solowův – Swanův model, z něhož vycházejí i moderní růstové teorie vznikající od poloviny 80. let 20. století a dodnes je tento základní Solowův model využíván ekonomy pro analýzu hospodářského růstu. Jeho hlavní význam je spatřován v zaměření na růstovou úlohu úspor, kapitálovou akumulaci a populační expanzi na jedné straně a na druhé straně na úlohu technického pokroku. Principem Solowova modelu je studium vývoje ekonomiky v čase. Jak uvádí Frait, Červenka (2002, s. 7), neoklasický model dokáže, i přes své nedostatky jako je např. uzavřenost vůči zahraničí, odpovědět na tři základní otázky:

1. *„Jaký je vztah mezi růstem důchodu na osobu v určité zemi a faktory jako jsou míra úspor, míra růstu obyvatelstva a technický pokrok?“*
2. *Jak se růst důchodu na osobu v dané zemi vyvíjí v čase?*
3. *Existují nějaké ekonomické síly, které ve velmi dlouhém období umožní chudým zemím přibližovat se životní úrovni zemí vyspělých?“*

Neoklasický model ekonomického růstu vychází z několika **předpokladů**. Prvním z nich je domněnka, že ekonomika je vybavena v každém časovém okamžiku určitým počtem pracujících obyvatelstva a toto obyvatelstvo roste stabilním tempem. Dále ekonomika operuje v určitém čase s danou kapitálovou zásobou. Se zásobou těchto zdrojů je ekonomika schopna vyrobit reálný důchod. Vytvořená kapacita ekonomiky je plně využívána. Mezi další předpoklady patří neexistence státního sektoru a uzavřená ekonomika. V modelu se dále pracuje s předpokladem neutrálního technologického pokroku (technologický pokrok rozšiřující práci), což znamená, že technologické inovace znásobují objem fyzické práce, prostřednictvím které ovlivňují výstup. Model je založen na předpokladu konstantních výnosů z rozsahu a kladných, avšak klesajících mezních výnosech z faktorů. Posledním předpokladem jsou Inadovy podmínky, které říkájí, jak uvádí Čihák, Holub (2000, s. 17), *„že výnos z faktoru může klesnout libovolně blízko k nule, pokud bude objem faktoru dostatečně vysoký. A naopak: pro velmi malé množství daného faktoru lze dosáhnout libovolně vysoký výnos.“* Tyto podmínky jsou velice důležité z hlediska konvergence ekonomik. Solowův model vychází z jednoduché keynesovské spotřební funkce, která je charakteristická konstantním průměrným i mezním sklonem ke spotřebě, tedy i úsporám. Dle předpokladu dochází k vyčišťování trhu, čímž je zaručena

rovnost mezi hrubými úsporami a investicemi v ekonomice, viz Čihák, Holub (2000); Frait, Zedníček (1996).

Princip Solowova modelu není zaměřen na růst celkového reálného důchodu, ale na růst reálného důchodu na osobu, čímž se sleduje průměrná produktivita práce. Z tohoto důvodu se v celém modelu převážně pracuje s proměnnými, které jsou vyjádřeny na osobu. Solowův model studuje pomocí neoklasické produkční funkce vývoj reálného důchodu na osobu, spotřebu na osobu a poměr kapitál-práce na osobu (kapitál na osobu).

Neoklasická produkční funkce bývá standardně zapsána v této formě:

$$Y_t = F(K_t, A_t, L_t), \quad (2.1)$$

kde Y je důchod, K kapitál, L práce a A úroveň technologie, vše je zobrazeno čase t .

Jelikož je Solowův model konstruován pro veličiny vztažené na jednoho obyvatele, pak musíme i základní produkční funkci pozměnit na následující formu:

$$y = f(k), \quad (2.2)$$

v tomto případě je $y=Y/AL$ a $k=K/AL$. Tato forma produkční funkce vyjadřuje, že důchod na jednotku efektivní práce je vztažen ke kapitálu na efektivní jednotku práce, viz Varadzin (2004).

Výsledkem Solowova modelu je fakt, že každá ekonomika směřuje ke **stálému stavu**, ve kterém nedochází ke zvyšování životní úrovně pomocí akumulace kapitálu. Tento stálý stav ekonomiky nastává v okamžiku, kdy se výstup na jednotku efektivní práce nemění. Z tohoto závěru můžeme odvodit další skutečnost, že kapitálová intenzita v tomto okamžiku dosáhne rovnovážné úrovně a dále se již také nemění. Na základě těchto skutečností pak můžeme říci, že kapitál roste stejným tempem jako pracovní síla.

Solowův model ve stálém stavu je definován vzorcem:

$$sf(k^*) = (n + g + x)k^*, \quad (2.3)$$

kde s je míra úspor, n je míra růstu populace, g je míra růstu technologie a x je míra znehodnocení kapitálu. V tomto případě k^* je hodnota kapitálu na jednotku efektivní práce ve stálém stavu⁴⁸, viz Varadzin (2004).

Ze Solowova modelu můžeme vypočítat několik předpovědí ohledně dlouhodobého ekonomického růstu:

1. tempo růstu celkového reálného důchodu (Y) odpovídá míře růstu rozšířené práce,

⁴⁸ Podrobné odvození klíčové rovnice Solowova modelu můžeme najít např. v publikaci ČIHÁK, Martin, HOLUB, Tomáš. *Teorie růstové politiky*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2000. 170 s. ISBN 80-245-0126-0.

která je charakterizována jako míra růstu populace plus míra technického pokroku ($n+g$),

2. veličina reálný důchod na osobu (Y/L) roste tempem, které koresponduje s mírou technického pokroku (g),
3. v ekonomikách, ve kterých dochází k úspěšnému rozvoji, je míra růstu kapitálu $[(n+x)k]$ vyšší než míra růstu rozšířené práce ($n+g$), kde míra růstu reálného důchodu na osobu převyšuje míru, která odpovídá dlouhodobému stálému růstu,
4. u vyspělých, avšak stagnujících ekonomik dochází k efektu, kdy tempo růstu reálného důchodu na osobu je stejné nebo nižší než tempo odpovídající dlouhodobému stálému růstu, ale díky technickému pokroku je přesto pozitivní, viz Varadzin (2004).

Významným rysem Solowova modelu je jeho soulad s empiricky napozorovanými skutečnostmi. Mezi základní výstupy modelu patří následující:

1. ekonomiky se v dlouhém období přibližují stálému stavu,
2. při dosahování stálého stavu by chudší země měly růst rychleji než země bohaté,
3. úroveň důchodu na osobu ve stálém stavu je závislá na dvou faktorech, kterými jsou míra úspor a populační růst,
4. tempo růstu důchodu na osobu ve stálém stavu závisí pouze na tempu technického pokroku, který je však v modelu exogenní veličinou,
5. poměr kapitál/důchod je ve stálém stavu konstantní, poněvadž kapitálová zásoba v tomto případě roste stejným tempem jako důchod,
6. mezní produkt kapitálu je ve stálém stavu charakteristický svou konstantností, zatímco typické pro mezní produkt práce je růst tempem technického pokroku, viz Frait, Červenka (2002).

V 90. letech 20. století ekonomové jako **Mankiw**⁴⁹, **Romer** nebo **Weil**⁵⁰ upozorňují na empirické problémy Solowova modelu, a to zejména v oblasti kvantitativní. V této souvislosti se objevují tři základní problémy: mezinárodní rozdíly v životní úrovni, konvergence ekonomik a výnosy kapitálu v jednotlivých ekonomikách, viz Frait, Červenka (2002).

Na základě těchto nedostatků vznikly nové teorie růstu, modely zde vzniklé se musí vypořádat s předpokladem klesajících výnosů akumulovaných faktorů. Obecným cílem nových růstových teoretiků je vysvětlit, proč země, kde dochází k vyšším úsporám

⁴⁹ Nicholas Gregory Mankiw (1958) je americkým makroekonomem.

⁵⁰ David N. Weil je profesorem ekonomie na Brown University v USA.

a investicím dokáží dlouhodoběji rychleji růst a dalším cílem, avšak neméně důležitým je co nejvíce propojit teorii s praxí, viz Frait, Červenka (2002).

2.4.3 Nová teorie růstu

Na základě výše uvedených nedostatků Solowova modelu vznikla v polovině 80. let 20. století tzv. nová teorie růstu, neboli teorie endogenního růstu. Tento rozsáhlý teoretický proud je členěn na dvě alternativní větve. První směr vychází z předpokladu, že hnací silou ekonomického růstu je kapitál, který je širěji vnímán než v neoklasickém modelu. Tento směr obsahuje **modely bez technologického pokroku**. Modely bez technologického pokroku jsou zastoupeny dvěma typy modelů. První z nich zahrnují lidský kapitál a jeho tempo růstu. Součástí kapitálu v tomto pojetí není pouze fyzický kapitál. Díky tomuto pojetí kapitálu je možné vysvětlit rozsáhlé rozdíly ve výstupu na hlavu. Hlavní myšlenkou takto pojatého kapitálu je, že nemusí vykazovat tendenci k poklesu díky externalitám z lidského kapitálu a přenosu znalostí mezi výrobci. Druhým typem modelů bez technického pokroku jsou AK modely, které stavějí na ekonomickém růstu endogenizovaném prostřednictvím akumulace fyzického kapitálu. Druhý směr nové teorie růstu, **modely s technologickým pokrokem**, se s původním Solowovým modelem příliš nerozchází, souhlasí s ním v tom směru, že kapitál není hnací silou růstu. V těchto modelech dochází k explicitnímu zahrnutí výzkumu a vývoje a nedokonalé konkurence, viz Čihák, Holub (2000); Varadzin (2004).

Nyní je čas stručně nastínit některé z modelů nové teorie růstu. Na tomto místě není vhodné podrobně se zabývat charakteristikou jednotlivých modelů, jen vytvořit jakýsi obecný rámec.

2.4.3.1 Endogenní modely s lidským kapitálem

Interpretace termínu kapitál a jeho měření se dostal do popředí zájmu v polovině 80. let 20. století v souvislosti s pracemi P. Romera a R. Lucase. Důvodem obratu zájmu ke kapitálu je jeho podíl na důchodu, který určuje tvar produkční funkce. Čím vyšší je hodnota tohoto podílu, tím se pomaleji dostává ekonomika do stálého stavu. Proto se ekonomové snažili vysvětlit vyšší podíl kapitálu na důchodu, což zajistí větší soulad mezi modelem a reálnými hodnotami. První možností vysvětlení vyššího podílu kapitálu na důchodu jsou pozitivní externality kapitálu, díky kterým mohou nové myšlenky vstoupit do všeobecné zásoby znalostí a mají také pozitivní účinek na produktivitu

ostatních firem. Jinou možností vysvětlení vyššího podílu kapitálu na důchodu je širší koncepce kapitálu, kdy se k fyzickému kapitálu připojuje také lidský kapitál, viz Varadzin (2004).

Základním modelem endogenizujícím lidský kapitál je **dvousektorový Lucasův model**, který je zaměřen na investice do lidského kapitálu, které jsou alternativou k technickému pokroku. Jak se dočteme ve F. Varadzinovi (2004, s. 248), „*lidský kapitál může uvolnit předpoklad klesajících výnosů kapitálu a zajistit prostředí pro trvalý růst i bez technického pokroku*“. Lidský kapitál v Lucasově pojetí znamená obecnou zásobu znalostí a dovedností. Lucasův model staví na ekonomice se dvěma sektory. První sektor obsahuje spotřební a kapitálové statky a druhým sektorem je vzdělání, ve kterém se produkuje lidský kapitál. Oba sektory mají vlastní produkční funkci. Výsledkem modelu je domněnka o konvergenci ekonomik, avšak bod konvergence závisí na počátečních podmínkách ekonomik.

Romerův „learning-by-doing“ model vychází ze základní myšlenky AK modelu a doplňuje ji hypotézou, že tvorba znalostí je vedlejším produktem investic. Dalším předpokladem je teze, že znalosti jsou veřejným statkem a nové znalosti se přelévají do celé ekonomiky. Jak nalezneme v publikaci F. Varadzina (2004, s. 246), „*Romerův model lze chápat jako rovnovážný model endogenního technického pokroku, ve kterém je dlouhodobý růst hnán akumulací znalostí*.“ Dalším předpokladem je tzv. škálový efekt, kdy je rozsah externalit pozitivní funkcí počtu firem, z čehož vyplývá závěr, že obchodní liberalizace by měla působit prorůstově. Produkční funkce v tomto modelu má následující tvar:

$$Y = A(K, L)KL. \quad (2.4)$$

Výsledky Romerova modelu lze spatřovat v názoru, že pokud jsou společenské výnosy kapitálu konstantní, pak je dlouhodobý růst ekonomiky ovlivňován veličinami jako jsou diskontní sazba nebo velikost ekonomiky, viz Varadzin (2004).

2.4.3.2 Endogenní modely s fyzickým kapitálem

Mezi modely bez technologického pokroku, které ekonomický růst endogenizují prostřednictvím akumulace fyzického kapitálu, patří AK modely.

AK modely odstraňují Inadovu podmínku tak, aby nedošlo k poklesu mezního výnosu kapitálu pod minimální úroveň nutnou k udržení trvalého růstu. AK modely vycházejí z jednofaktorové produkční funkce, která má následující tvar:

$$Y = AK, \quad (2.5)$$

v tomto případě představuje A mezní a průměrný produkt kapitálu. Tato produkční funkce je založena na předpokladech konstantních výnosů z akumulovaného faktoru (široce pojatý kapitál, nejčastěji se rozumí fyzický kapitál a znalosti) a konstantních výnosech z rozsahu. Charakteristikou AK modelů je fakt, že růst míry úspor vede k trvalému zvýšení ekonomického růstu. Díky tomuto faktoru můžeme říci, že v souladu s rozdíly v míře úspor mezi zeměmi dochází ke zvyšujícím se rozdílům v důchodu v čase, a proto nemusí docházet ke konvergenci ekonomik. Dlouhodobý růst mohou ovlivnit faktory jako daňová politika, rozvoj a regulace kapitálového trhu, které podněcují ke spoření a investování, viz Varadzin (2004).

2.4.3.3 Modely s technologickým pokrokem

Tyto modely jsou založeny na **úrovni technologie v jednotlivých zemích**. Vysvětlení pomalé konvergence zemí podali Barro a Sala-i-Martin. Jejich objasnění pomalé konvergence je založeno na přesvědčení, že úroveň technologie může být v různých zemích různá a snaží se modelovat její dynamiku. Vycházejí z předpokladu, že původní rozdíly v úrovni technologie jsou historicky dané a jen pomalu se technologické znalosti přesouvají ze zemí, které mají vysokou úroveň technologie do zemí s nízkou úrovní. Rychlost konvergence ekonomik je závislá na rychlosti přenosu znalostí, viz Varadzin (2004).

Modely výzkumu a vývoje (R&D modely) jsou založeny na propojení teorie růstu, teorie monopolistické konkurence a exaktního popisu procesu inovování. Důležitým prvkem je vnímání mikroekonomických rozhodnutí firem týkajících se výzkumu a vývoje. Existují dvě větve R&D modelů. Pro první větev je typické modelování technického pokroku pomocí růstu počtu různých výrobků a meziproduktů. Druhá větev se zaměřuje na modelování kvality výrobků. R&D je možno charakterizovat jako rizikové a nákladné aktivity, které reagují na ekonomické signály, jakými jsou ceny a zisky. Zástupcem tohoto typu modelů je Romerův R&D model.

3 Empirie vlivu demokracie na ekonomický růst, data a použitá metodologie

Ekonomický růst je možno zkoumat z teoretického hlediska, nebo pomocí empirických studií. Část této kapitoly je zaměřena na obecné předpoklady ekonomického růstu tak, jak jsou uváděny v teoretických publikacích. Tyto předpoklady pomohou vhlédnout do problematiky ekonomického růstu a zvyšování životní úrovně obyvatel. Další část kapitoly je již zaměřena na empirické výzkumy v oblasti vlivu demokracie na ekonomický růst s přihlédnutím k faktoru politické orientace vlád. V závěrečné části kapitoly je obsažena deskripce dat použitých v praktické části této práce.

3.1 Historická východiska ekonomického růstu

Je možno říci, že ekonomický růst a potažmo růst životní úrovně nezáleží pouze na jednom faktoru nebo jisté historické události. Ekonomický růst je souhrou přírodních a sociálních faktorů, historických událostí a jevů a do jisté míry také náhod, které formovaly lidskou společnost. Významnými autory zabývajícími se těmito faktory na teoretické úrovni jsou např. D. S. Landes nebo S. P. Huntington.

Jako jeden z utvářejících faktorů vývoje lidské společnosti jsou považovány přírodní podmínky a zejména **klimatické prostředí**. Je známo, že klima mírného pásu podněcuje ekonomickou aktivitu více než tropické a subtropické oblasti. Klima dále ovlivňuje úrodu zdrojů obživy obyvatel, ale také nemoci a životnost zárodků a přenašečů nemocí. Spousta nemocí se hůře šíří v chladnějších klimatických pásech, protože viry a bakterie, které je způsobují a přenašeči těchto nemocí nedokáží vzdorovat mrazům, proto v tropických a subtropických pásech dochází k tak masivním epidemiím. Musíme si však uvědomit, že v počátcích lidské civilizace se vyspělé společnosti utvářely zejména v tropických a subtropických oblastech kolem velkých, úrodných řek, avšak v současné době zde nalezneme často zaostalé regiony, které nedokázaly udržet výhodný potenciál.

Pokud se oprostíme od geografických a klimatických podmínek a přejdeme k lidem samotným, pak od pradávna podněcuje růst životní úrovně **zvídavost lidí**. Věda a inovace jsou založeny na zvídavosti lidí a jak dnes můžeme říci, věda je významným, ne-li určujícím faktorem ekonomického růstu. Je zajímavé, že v období středověku byly

na vysoké úrovni státní útvary v Asii, jako např. Čína nebo islámské státy, avšak díky útlaku zvědavosti ze strany panovníka nebo náboženství, se do popředí světového významu dostala Evropa a to zejména její západní část. Toto období úpadku východních civilizací a nástupu Evropy vrcholí zámořskými plavbami a objevy, které byly typické zejména pro Západní Evropu a její touze po poznání. Zámořské objevy a plavby byly velkou možností států Západní Evropy dosáhnout velkého bohatství a pokroku, avšak mocnosti jako Španělsko a Portugalsko získané bohatství prohýřilo, naproti tomu Anglie a Holandsko dokázaly využít této možnosti a díky obchodu zvyšovaly své bohatství a tento kapitál obohacený tvrdou prací vedl k rozkvětu těchto mocností. Dalším důležitým faktorem ovlivňujícím ekonomický rozvoj bývá zmiňováno **náboženství**. Jak je možno zpozorovat z historie, státy, v nichž převažovalo katolické křesťanství nebo islám, nebyly schopny zcela rozvinout svůj potenciál. Katolická církev se opírala o doktríny, dogmata a věřící nebyli dostatečně gramotní, a nejen proto společnost stagnovala. Zatímco protestantství je chápáno jako stimul kapitalismu, protože odstranilo aspekty katolické víry, které odrazovaly od svobodné hospodářské činnosti nebo je brzdily. Protestantství kladlo důraz na gramotnost a tím se také podněcovala věda.

Významným mezníkem světové historie byla **průmyslová revoluce**, jejíž počátek je datován do 18. století. Prvním státem, ve kterém proběhla průmyslová revoluce byla Anglie. Je otázkou, proč průmyslová revoluce začala právě v Anglii. Mezi hlavní důvody může patřit gramotnost, vědecká a intelektuální úroveň, politická stabilita a veřejný pořádek. Všechny tyto faktory patří i dnes k významným činitelům ekonomického rozvoje. Další příčiny lze spatřovat v obyvatelstvu Anglie, které již dlouho nebylo v postavení nevolníků, a proto zde byla velká základna volné pracovní síly. Díky obchodu se zámořím měla Anglie také dostatečný kapitál. Pracovní síla i kapitál patří mezi základní determinanty, které vstupují do modelů ekonomického růstu. Mezi další faktory, jež významně přispívají k ekonomickému rozvoji patří zajištění majetkových práv, volného podnikání, investování zisků do diverzifikovanější produkce a přechod od produkce surovin ke zpracovatelskému průmyslu. Je vhodné poznamenat, že pro ekonomický rozvoj nejsou vždy zásadní zdroje nebo peníze, ale kultura, hodnoty a iniciativa obyvatel zemí.

Pokud bychom se chtěli zaměřit na otázku, jaká společnost má nejlepší **předpoklady růstu a rozvoje**, můžeme vycházet z publikace D. S. Landese (2004). Daná společnost musí umět provozovat, řídit a konstruovat výrobní nástroje a dále také vytvářet, adaptovat a zvládat nové technologie. Důležité je, aby společnost byla schopna předávat

znalosti a know-how mladým lidem. Výběr lidí pro daná zaměstnání musí být založen na kompetencích a relativních zásluhách, povýšení nebo sesazení z určité pozice musí probíhat vždy podle výkonu jedince. Další stránkou úspěšné společnosti je možnost individuálního nebo kolektivního podnikání a také podpora iniciativy, konkurence a rivalry. Neméně důležitým prvkem je možnost lidí užívat si výsledků své práce a podnikání. Všechny tyto znaky společnosti musí doprovázet záruky o rovnosti pohlaví, odstranění diskriminace a upřednostňování vědecké racionality před magií a pověrami. Výše uvedené rysy společnosti by měly být doplněny politickými a společenskými institucemi, které rozvoj a růst podporují. Mezi tyto instituty se řadí právo na soukromý majetek, právo na osobní svobodu, smluvní právo, byla by zajištěna stabilní a výkonná vláda řídící se veřejně známými pravidly. Tato vláda nemusí být demokratická, ale jejím rysem musí být odpovědnost, poctivost, umírněnost. Občané této společnosti by byli poctiví a tuto poctivost by vynucoval zákon. Další vlastností této společnosti by byla geografická a sociální mobilita. Je však důležité na tomto místě přidat poznámku, že této ideální společnosti se žádná společnost na světě nevyrovnala.

3.2 Empirické výzkumy vlivu demokracie na ekonomický růst

O vztahu mezi demokracií a ekonomickým růstem se vedou diskuze jak mezi ekonomy, tak také v politických kruzích. Na otázku, jaký je vztah mezi ekonomickým růstem a úrovní demokracie, není jednoznačná odpověď. Jedna skupina se kloní k pozitivní korelaci mezi ekonomickým růstem a demokracií a druhá skupina zastává názor negativní korelace. Průkopníkem v této oblasti byl Seymour Martin Lipset, který ve svém článku *Some Social Requisites of Democracy* z roku 1959 použil myšlenku, že prosperita (zvyšující se životní úroveň) stimuluje rozvoj demokratických institucí. Tato hypotéza je dnes známá pod názvem **Lipsetova hypotéza**. Empirie Lipsetovy hypotézy se zdají být dosti silné, avšak stále nejsou dobře vyvinuty teoretické modely účinků prosperity na demokracii. Právě rozvoj teoretických modelů vlivu prosperity na demokracii by mohly být významným impulsem pro teoretiky jak z oblasti ekonomie, tak sociologie nebo politologie.

Právě díky Lipsetovi se často poměruje demokracie a životní úroveň. A. R. Menocal (2007) se domnívá, že nástup demokracie je endogenním následkem

procesu hospodářského a sociálního rozvoje. Demokracie je v tomto případě vnímána jako určitý luxus po dlouhém procesu modernizace.

Určitý historický vývoj názorů na vliv politických režimů na ekonomický růst lze nalézt v příloze 1. Zdrojem závěrů o působení politických režimů na ekonomický růst byl článek A. Przeworského a F. Limongi (1993). Na tomto shrnutí analýz do roku 1992 je možno spatřovat výrazně se lišící výsledky vlivu režimů na ekonomický růst. V následující části této kapitoly se zaměřuji na vybrané analýzy publikované v 90. letech 20. století a počátkem 21. století.

Z hlediska vlivu demokracie na ekonomický růst používal John F. Helliwell (1994, s. 235) dělení studií na toto téma do tří skupin dle Larry Sirowy a Alex Inkeles. Tyto skupiny názorů tvořily studie vypracované do roku 1990. První skupinu tvoří studie typu „konfliktní perspektiva“ (a conflict perspective), dle nichž je pro ekonomický růst třeba autoritativního režimu, který zavede taková opatření, která jsou nutná pro vysoký ekonomický růst. Druhou skupinou jsou studie typu „kompatibilní perspektiva“ (a compatibility perspective), které zastávají názor, že demokracie jsou stejně účinné jako autoritářské režimy v kombinaci přerozdělování a růstu tak, aby dosáhly rozšíření trhů a ekonomického růstu. Poslední skupinou jsou názory, řadící se do skupiny „skeptické perspektivy“ (a sceptical perspective), které nevidí žádné souvislosti mezi demokracií a růstem.

Na základě empirických výzkumů jsou demokratické režimy pozitivněji hodnoceny v oblasti veřejného školství, infrastruktury, nezávadnosti vody, veřejné kanalizace a omezování znečišťování. Tyto faktory pomáhají ekonomickému růstu, ale zejména zvyšování kvality lidského života, kterou nelze opomíjet. Často se hovoří o přímém a nepřímém efektu demokracie na ekonomický růst (Helliwell, 1994). Přímý efekt znamená působení demokracie jako takové na ekonomický růst. Nepřímým vlivem demokracie na ekonomický růst jsou pak vzdělanost a investice, o kterých je možno říci, že jsou vyšší a efektivnější v demokratických režimech. Na základě mnoha studií je možno vyvodit závěr, že je demokracie klíčovým prvkem ekonomického růstu, ale musí být doplněna zlepšující se institucionální kvalitou (Abdellatif, 2003).

Demokracie je vhodnější formou vlády než autokratické režimy a to z následujících důvodů: ekonomický růst v demokraciích je v dlouhém období více předvídatelný, dochází zde k větší stabilitě hospodářských výsledků, negativní šoky zvládá demokratický režim lépe a v demokratických režimech jsou vyšší mzdy (Rodrik, 1997). Mezi další výhody

demokracie můžeme řadit menší radikálnost vzhledem k institutu středního voliče a díky politické participaci občanů dochází méně často ke konfliktům a občanským nepokojům.

Mezi další faktory hovořící ve prospěch demokracie patří kvalitnější právní systém, který chrání vlastnická práva, dále zde patří osobní svobody, napomáhající tvořivosti a podnikavosti. Významným rysem demokracie je svoboda projevu, díky níž se šíří informace nutné pro kontrolu politických rozhodnutí a byrokracie.

Následující pasáž je věnována vybraným empirickým studiím o vlivu demokracie, popřípadě obecně politického režimu, na ekonomický růst.

Studie **Johna F. Helliwella** (1994) potvrdila domněnku, že mezi demokracií a úrovní příjmu na osobu je značná pozitivní závislost. Dále J. F. Helliwell zjistil, že demokracie negativně působí na ekonomický růst, ale tento negativní přímý efekt demokracie je vyvážen nepřímými vlivy demokracie v podobě investic a vzdělání, které zajistí zvýšení ekonomického růstu.

Robert J. Barro (1996) zkoumá souvislost mezi politickou a ekonomickou svobodou. Barro zde naráží na myšlenky některých ekonomů jako Friedmana, kteří jsou toho názoru, že tyto dvě svobody se podněcují. Dle těchto názorů můžeme vyvodit závěr, že čím je větší demokracie, tím bude stát dosahovat většího ekonomického růstu. Ovšem i tito ekonomové zastávající principy demokracie jsou si vědomi jejich brzdících účinků v podobě přerozdělování důchodu nebo vlivu zájmových skupin na politickou sféru. Je také pravdou, že i v nedemokratických režimech mohou být zajištěny ekonomické svobody a soukromé vlastnictví. Některé z dnes prosperujících demokratických států OECD nastartovaly svůj růst ještě v době omezených politických práv. Barro ve své práci používá Lipsetovu hypotézu, že prosperita (zvyšující se životní úroveň) stimuluje rozvoj demokratických institucí. Tato teorie je potvrzena cross-country analýzami.

Barro v tomto případě vychází z rozšířené verze neoklasického modelu růstu, která zahrnuje vládní funkce a další prvky. Empirická práce R. J. Barra je založena na vzorku přibližně 100 zemí za období 1960-1990. Na základě analýzy zjistil, že spotřeba vlády má negativní dopad na růst HDP na osobu. Spotřeba vlády je v tomto případě oproštěna od výdajů na školství a obranu. Z tohoto vyvodil závěr, že pro růst je lepší menší vláda a snížení neproduktivních výdajů vlády.

Vztah mezi demokracií a hospodářským rozvojem závisí na vlivu politické svobody na růst a na vlivu životního standardu na míru demokracie. Na základě cross-country analýzy dospěl Barro k závěru, že ekonomický růst je pozitivně ovlivněn zachováním právního státu, svobodným trhem, malou spotřebou vlády a vysokým lidským kapitálem.

Pokud však ekonomika dojde do stavu, kdy jsou tyto typy proměnných a také počáteční úroveň HDP konstantní, celkový účinek demokracie na růst je mírně negativní, proto je podle jeho zjištění pro ekonomický růst nejvhodnější střední míra demokracie.

Barro upozorňuje také na fakt, že neexistuje jednosměrný vztah od demokracie ke zvyšování životní úrovně, ale také že sama rostoucí životní úroveň podporuje rozvoj demokracie. Mezi faktory životní úrovně Barro zahrnul indikátory jako reálný HDP na hlavu, kojenecká úmrtnost a dosažené základní vzdělání u mužů a žen. Je možno také říci, že „bohaté“ země si udržují větší politickou svobodu z vlastního zájmu, i když tato zvyšující se demokracie může mít lehce negativní vliv na ekonomický růst.

Barro zde také vyslovil domněnku, že pozitivní záležitostí pro rozvojové země není dovážet politické systémy z rozvinutých zemí, ale ekonomické systémy a především prvky týkající se majetkových práv a svobodného trhu. V dlouhodobém horizontu by bylo šíření západních ekonomických systémů účinnějším způsobem, jak rozšířit demokracii ve světě.

Jenny A. Minier (1998) vycházela z předpokladu vzájemné souvislosti mezi růstem příjmu (úrovní příjmu) a demokracií. Minier si byla vědoma nedostatků, které provázely zkoumání tohoto problému. Existuje mnoho faktorů, které ovlivňují demokracii, a proto se snažila tyto proměnné zahrnout do svých výzkumů. Mezi tyto proměnné se řadí např. vzdělání a právní řád.

J. A. Minier se zaměřila na zkoumání ekonomického růstu v souvislosti se změnou demokracie. Vždy si vybrala zemi, která učinila nějaké pokroky v demokracii a k ní přiřadila tzv. kontrolní skupinu zemí, která měla počáteční úroveň HDP na hlavu a míru demokracie stejnou jako cílová země. U těchto zemí pak zkoumala velikost ekonomického růstu, kterého dosáhly v krátkém období (5 let). Zjistila, že země, které dosáhly pokroku v demokracii rostly v průměru 2 % v tomto období, zatímco u kontrolní skupiny byl zaznamenán hospodářský pokles ve výši 1 %. V případě cílových zemí, u kterých došlo k poklesu znaků demokracie, docházelo v průměru k růstu téměř 8 %, zatímco u kontrolní skupiny zemí, u kterých nedošlo ke změně míry demokracie byl zaznamenán růst 15 %. Při pohledu na výsledky těchto zemí v delším horizontu se ukázalo, že země, které dosahují vyšší míry demokracie si vedou v oblasti ekonomického růstu lépe než jejich kontrolní skupiny i než země, které si v demokratických principech pohoršují. U zemí, které nově přijaly principy autoritářských režimů, docházelo v krátkém i dlouhém období k nižšímu ekonomickému růstu oproti kontrolní skupině. Snížení míry demokracie má dle Minier negativní účinek na ekonomický růst, a to jak v krátkém, tak také v dlouhém období, tento vliv ji vyšel

statisticky významný. Minier si také povšimla regionálních rozdílů v ekonomickém růstu v souvislosti s přechodem na nový politický režim.

Ve své práci se také Minier zabývala investicemi a vzdělaností. V této oblasti zastává názor, že v bohatých, demokratických zemích s vysokou gramotností je významnějším faktorem ekonomického růstu lidský kapitál, avšak v méně demokratických státech je významnější fyzický kapitál.

J. Benson Durham (1999) se zabýval vlivem politických režimů na ekonomický růst. Durham rozšířil dřívější analýzy vlivu režimů demokracie/autokracie na ekonomický růst o různé typy politických režimů. Poukázal na fakt, že účinnost jednotlivých typů režimů závisí na určitých okolnostech, jako je např. úroveň ekonomického rozvoje, která by měla vysvětlit nejasné výsledky v univerzálním vzorku zemí. Na základě ekonometrické analýzy dospěl k závěru, že s typem režimu koreluje úroveň rozvoje a nikoliv tempo růstu rozvoje. Typ politického režimu je exogenní součástí ekonomického rozvoje.

Ve vzorku zemí, které použil Durham, se neukázala žádná empirická zákonitost mezi počtem politických stran a ekonomickým růstem nebo investicemi. Ovšem s tímto závěrem nebyl Durham spokojený, proto rozdělil vzorek zemí do osmi skupin podle velikosti HDP na obyvatele a zjistil, že v chudších zemích může větší míra demokracie vést k nižším investicím. Větší míru investic zaznamenal Durham v zemích s diktaturou v rukách jedné skupiny než v režimech, ve kterých vládne despota spolu s volenými zákonodárci. Durham v této práci odmítl názor, že pro dosažení vyššího ekonomického růstu chudších států je vhodnější formou politického režimu diktátorství.

Adam Przeworski (2004) se zabývá délkou „přežití“ demokracie vzhledem k důchodu na obyvatele. Příjem na obyvatele rozdělil do čtyř kategorií. Pokud je příjem na obyvatele v daném státě menší než 1 000 USD, pak předpokládaná doba délky trvání demokracie je 12 let. Pokud je tento příjem v rozmezí 1 001 až 3 000 USD, pak by se měla demokracie udržet po dobu 27 let. V případě příjmu na obyvatele mezi 3 001 až 6 055 USD se očekává doba přežití demokracie 60 let. A pokud příjem dosahuje více jak 6 056 USD, demokracie by měla přetrvávat navždy.

Mezi další indikátory, které zvyšují pravděpodobnost udržení demokracie se řadí vzdělání, a to zejména měřené průměrným počtem let školní docházky osob počítajících se do pracovní síly. Dalším indikátorem přežití demokracie je ekonomický růst, avšak dopad tohoto ukazatele je dle Przeworského těžké určit. Přesto je možné na základě empirických modelů tvrdit, že demokracie je náchylnější ke svému ukončení v zemích,

kde se snižuje hospodářský výkon. Przeworski nedokázal najít směr kauzality mezi demokracií a ekonomickým růstem. Zkoumání vlivu rozdělování důchodu na přežití demokracie brání nedostatek a také špatná kvalita dat. V případě vlivu politických uskupení na stabilitu demokracie se ukazuje, že je velká pravděpodobnost nestability demokracie, pokud je zákonodárná sněmovna ovládnuta z více jak dvou třetin jednou politickou stranou. Pro zachování stability demokracie je výhodnější, když se hlava vlády mění často (přibližné období 2 až 5 let). Dalším politickým faktorem stability demokracie je forma státu. Parlamentní demokracie má větší pravděpodobnost stability demokracie než prezidentská demokracie. Jiným momentem vzniku a stability demokracie může být kultura a zejména převládající náboženství v dané zemi. Neexistují však žádná podložená tvrzení o vhodnějším účinku katolického křesťanství, protestantismu nebo islámu na demokracii. Jedinou statisticky podloženou tezí je, že demokracie se pravděpodobněji objeví v zemích, kde je více katolíků. Často se diskutuje nad tématem bývalých kolonií a jejich schopností dosáhnout demokracie. Przeworski zjistil, že koloniální dědictví má jen malý vliv na stabilitu systému a tento efekt dokonce zmizí při zahrnutí problematiky velikosti příjmů, proto lze předpokládat, že stabilita demokracie není výrazně ovlivněna koloniálním dědictvím. Przeworski ve své práci zkoumal řadu faktorů, které dle jeho názorů ovlivňují stabilitu demokracie. Na základě provedené analýzy dospěl k závěru, že největší vliv na stabilitu demokracie má příjem na obyvatele.

Dále se Przeworski zaměřil na dopad politických režimů (diktátorství a demokracie) na kapitál a pracovní sílu. Z provedené analýzy vyvodil následující závěry: režimy nemají vliv na tempo růstu kapitálu, pracovní síla roste rychleji v diktátorských režimech, zatímco demokratické režimy dokáží efektivněji využít pracovní síly. V demokracii také dochází k většímu technickému pokroku, ale využití kapitálu je lepší v diktátorských režimech. Výsledkem této analýzy je závěr, že tempo růstu celkové produkce je téměř totožné v obou zkoumaných režimech. Dalším významným počinem jeho analýzy je pohled na růst důchodu na obyvatele. V tomto případě již dochází ke značnějšímu posunu. Růst příjmu na hlavu v diktátorských režimech vyšel 2 % (při nejlépe upravených hodnotách 2,12 %) a v demokraciích vyšel tento ukazatel 2,46 % (při nejlépe upravených hodnotách 2,65 %). Z těchto výsledků vyvodil Przeworski závěr, že tempo růstu příjmu na hlavu je vyšší v demokraciích.

Na základě zjištění, že politický režim nemá významnější vliv na ekonomický růst, se zabýval Przeworski myšlenkou o vlivu politické nestability na ekonomický růst. Došel

k závěru, že politická nestabilita je častější v demokratických režimech, avšak ekonomicky nepříznivá se jeví pouze v diktátorských režimech.

Na tomto místě je vhodné uvést **dílčí shrnutí** empirických studií o vlivu politického režimu na ekonomický růst. Výše uvedené studie mají často rozlišné výsledky o působení demokracie na ekonomický růst. Zastáncem negativního vlivu demokracie na ekonomický růst je J. F. Helliwell, avšak následně dodává, že tento přímý negativní vliv demokracie je vyvážen nepřímými účinky v podobě investic a vzdělání. R. J. Barro došel k závěru, že pokud ekonomika dojde do stavu, kdy proměnné, jako zachování právního státu, svobodný trh, malá spotřeba vlády, vysoký lidský kapitál a počáteční úroveň HDP na obyvatele jsou konstantní, celkový vliv demokracie na růst je mírně negativní. Proto na základě své studie vyslovil závěr, že zvyšující se demokracie může mít lehce negativní vliv na ekonomický růst. J. A. Minier naproti výše uvedeným názorům říká, že země, které dosahují vyšší míry demokracie si vedou v oblasti ekonomického růstu lépe a země, které přijmou principy autoritářských režimů, dosahují v krátkém i dlouhém období nižšího ekonomického růstu. J. B. Durham vyslovil domněnku, že s typem režimu koreluje úroveň rozvoje a nikoliv tempo růstu, proto si nemyslí, že politický režim má vliv na ekonomický růst. A. Przeworski dospěl k závěru, že politický režim nemá významnější dopad na ekonomický růst, a proto se zabýval myšlenkou o vlivu politické nestability na ekonomický růst. Výstupem jeho práce je tvrzení, že politická nestabilita je častější v demokratických režimech, avšak ekonomicky nepříznivá je pouze v diktátorských režimech.

3.3 Empirické výzkumy v oblasti politické ideologie vlády

Empirické výzkumy v oblasti vlivu politické ideologie vlády na ekonomický růst nejsou tak hojně zastoupeny jako studie zkoumající dopad politických režimů na ekonomický růst. Proto je v této části zmíněn pouze jeden příspěvek týkající se této oblasti.

Na ekonomický růst mají největší vliv pravicově nebo levicově orientované strany. Politické strany se středovým zaměřením proto nejsou v obdobných pracích zkoumány. Všichni autoři jsou si však vědomi národních odlišností mezi stejně ideově orientovanými politickými stranami, což může analýzu výrazně ztížit.

Hlavní rozdíl ve vnímání levicových a pravicových vlád je spatřován v tom, že levicové (sociálně-demokratické) vlády by měly hájit zájmy práce a dělnické třídy, pokud je to tak možné nazvat. Pravicové vlády pak hájí zájmy vlastníků kapitálu. V hospodářské politice sledujeme u sociálně-demokratických vlád vyšší míru zdanění, vládních výdajů a také vyšší inflaci než u pravicově orientovaných vlád. Často jsou modelovány politicko-hospodářské cykly, na kterých lze pozorovat preference vlád dle jejich ideologie v oblasti nezaměstnanosti a inflace, viz Kapstein a Converse (2006).

Christian Bjørnskov (2005) se ve svém článku zabývá vlivem politických ideologií na ekonomický růst. Při hledání odpovědi na tuto otázku používá také ekonometrickou analýzu. Jak sám Bjørnskov (2005, s. 142) říká, jeho studie „*je první vpád do relativně neprozkoumané a vysoce kontroverzní oblasti.*“

Výchozím bodem teoretické analýzy je práce na celospolečenské úrovni, která dokáže ovlivnit ekonomickou výkonnost. V tomto případě se uvažuje o dvou základních obdobích, ve kterých jedinec pracuje a žije. Jedinec si dokáže v prvním období vydělat mzdu odpovídající jeho pracovnímu úsilí. Mzda ve druhém období přímo závisí na pracovním úsilí prvního období a je funkcí jejich kumulativního součtu a sleduje pokrok v produktivitě práce. Zvýšení produktivity závisí na celkovém úsilí celé populace. Úsilí druhého období je dáno vztahem „trade-off“ mezi příjmem a volným časem. Pokud se jedinci domnívají, že se současné úsilí promítá do budoucích výdělků, budou v přítomném období více pracovat a zvyšuje se produktivita práce. Je možno říci, že budoucí příjem závisí na předešlých zásluhách. Aby nedocházelo ke zneužívání jedincových zásluh jinými, bude tento jedinec volit tu politickou stranu, která mu zaručí silný právní systém. Tito jedinci si také uvědomují vznik spravedlivé nerovnosti. Ta závisí na úsilí, které je vydáno každým jedincem. Proto tyto jednotlivci požadují menší fiskální přerozdělování a tudíž také menší marginální zdanění. Takto orientovaní jedinci budou pravděpodobně volit pravicově orientované politické strany nebo kandidáty.

Autor ve vytvořeném modelu mimo jiné používá základní faktory týkající se ekonomického růstu, které mnozí ekonomové považují za základní determinanty růstu. Mezi tyto faktory se řadí počáteční úroveň HDP na obyvatele, otevřenost ekonomiky⁵¹ a vzdělanost⁵². Bjørnskov dále používá v ekonometrickém modelu ukazatel velikosti vlády. Tento ukazatel v jeho modelu nabývá dvojí podoby. Velikost vlády zde vyjadřuje pomocí

⁵¹ Otevřenost ekonomiky se vypočítá jako export plus import děleno HDP.

⁵² Pod pojmem vzdělaní se nejčastěji rozumí počet let školní docházky, kterou absolvoval průměrný občan státu.

ukazatele vládních intervencí v ekonomice (Fraser Institute⁵³) a podílu vlády na celkovém HDP. Mezi další proměnné vstupující do modelu patří kvalita právního systému, ochrana vlastnických práv a v neposlední řadě také politická ideologie.

Po sestavení ekonometrického modelu se stala vzdělanost překvapivou veličinou. V Bjørnskovově modelu vycházela ve všech případech vzdělanost statisticky nevýznamná, ač se v ekonomické teorii považuje vzdělanost za hlavní faktor ekonomického růstu. Vysvětlení je možno nalézt např. v nedostatečném počtu sledování, nebo nesprávném použití „vzdělání“ jako počtu let školní docházky. Počet let školní docházky nemůže v dostatečné míře vysvětlit problematiku lidského kapitálu, bylo by třeba do tohoto ukazatele zahrnout také kvalitu vzdělávací soustavy, průměrné výsledky z inteligenčních testů. Počáteční úroveň HDP na hlavu vyšla v tomto modelu také nevýznamná. Objasněním snad může být, že je tato proměnná citlivá na specifikaci modelu. Indikátor otevřenosti vyšel statisticky významný. I přes statistickou nevýznamnost některých proměnných autor usuzuje, že model jako celek má vyhovující vypovídací schopnost a je možné jej používat pro vysvětlení ekonomického růstu.

Hlavním zkoumaným parametrem růstu byla politická ideologie, která vyšla v Bjørnskovově modelu statisticky významná, proto usoudil, že ideologie přispívají v demokratických společnostech k ekonomickému růstu. Při zkoumání působení dalších ukazatelů na politickou ideologii došel k závěru, že tržní distorze neovlivňují ideologii. Vliv velikosti vlády, kterou zastupuje veličina vládní intervence v ekonomice, se neukázala být v tomto modelu vhodná a poukázal také na rozsáhlou kritiku tohoto ukazatele. Vypovídací schopnost velikosti vlády lépe vyjádřil ukazatel podíl vlády na celkovém HDP. V tomto případě došel k závěru, že podíl vlády na celkovém HDP má negativní dopad na ekonomický růst, ale nemá vliv na politickou ideologii. Vypovídací schopnost modelu se ještě navýšila po zahrnutí veličiny kvality právního systému.

Bjørnskov došel na základě empirických údajů k závěru, že politická ideologie ovlivňuje ekonomický růst. Přechod z průměrně pravicově orientované ekonomiky na kompletní pravicovou ideologii by zapříčinil ekonomický růst zhruba o velikosti 0,3 % ročně. Pro pravicově orientovanou vládu hovoří také skutečnost, že menší vládní intervence do ekonomiky vedou ke zvýšení zájmu o kvalitu právního prostředí a pořádek.

⁵³ Fraser Institute je společnost se sídlem v Kanadě, která proklamuje zásady volného trhu a fiskálního konzervatismu v oblasti vládních výdajů, daní, deficitů. Obhajuje svobodu a konkurenční trhy. Politika institutu je mimo jiné založena např. zvyšování počtu zón volného obchodu na celém světě, privatizaci různých vládních služeb, svobodě vlastnit a získat střelné zbraně bez kontrol, legalizaci marihuany, větším zapojení soukromého sektoru do poskytování služeb a pojištění zdravotní péče. Institut zveřejňuje Index ekonomických svobod.

Autor sám však upozorňuje, že výsledky ekonometrického modelu je třeba vnímat jako předběžné. Tento závěr zdůvodňuje faktem, že jeho práce je první v této oblasti a bylo by vhodné ji dále rozvést. Dále upozorňuje na fakt, že vztahy mezi růstem a ideologiemi jsou mnohem komplexnější a složitější, než jaké pro potřeby jeho práce používal. Zdůrazňuje, že výsledky vytvořeného modelu by měly být interpretovány s opatrností a to s přihlédnutím k faktu, že je třeba ještě vykonat mnoho práce v této oblasti, existují problémy s nedostatečným výzkumem, mohou být objeveny pokročilejší metody odhadu. Přesto zdůrazňuje, že jeho výsledky jsou v souladu se stávající teorií v oblasti ekonomického růstu.

3.4 Data a použitá metodologie

Tato část práce je zaměřena na objasnění výběru vzorku států podle jednotlivých kritérií a volbě proměnných vstupujících do ekonometrického modelu. Pozornost je v tomto případě zaměřena na metodologii získaných dat, jejich frekvenci a také období, po které jsou pozorována. Samotné analytické hodnocení dat proběhne ve 4. kapitole.

3.4.1 Hodnocení demokracie

Pro praktickou část této práce je nutné vybrat demokratické státy, které jsou následně použity v ekonometrickém modelu. Pro výběr států je nejdůležitější rozlišit, jakou mají míru demokracie. Relevantní publikace na toto téma pro zjištění míry demokracie nejčastěji používají Gastil Index⁵⁴, který je publikovaný Freedom House⁵⁵, nebo data Polity Project, který je součástí Center for Systemic Peace⁵⁶. Pro výběr demokratických

⁵⁴ Gastil Index byl poprvé zveřejněn v roce 1972 a od tohoto roku každoročně hodnotí stav svobody v každé zemi na světě. Index nabývá hodnot od 1 (nejvyšší míra svobody) do 7 (nejnižší míra svobody) a sestavuje se na základě průzkumu ve dvou širokých kategoriích: politická práva a občanské svobody. Mezi základní témata patří např. nezávislost médií, náboženská svoboda, korupce, práva politických stran na funkci, nezávislost soudního systému a práva žen.

⁵⁵ Freedom House je nezávislá organizace založená v roce 1941, která podporuje rozšíření svobody po celém světě. Jejím úkolem je podporovat demokratické změny, monitorovat svobody, a dále se přimlouvá za demokracii a lidská práva.

⁵⁶ Center for Systemic Peace byl založen v roce 1997. Centrum je zapojeno do inovačního výzkumu v oblasti politického násilí. Centrum podporuje vědecký výzkum a kvantitativní analýzy v oblasti násilí jak v mezilidských vztazích, tak v sociálním rozvoji.

států budu používat data publikovaná v Polity IV Project⁵⁷. Tvůrci tohoto projektu jsou Monty G. Marshall a Keith Jagers. V této publikaci lze pro rok 2008 (poslední zveřejněný ročník) nalézt data pro 163 zemí za období 1800-2008. Polity IV Project byl vybrán z důvodu jeho veřejné dostupnosti, jasné metodologie a datové základny, která je k dispozici v celém mnou zvoleném období. Data sestavená v Polity IV Project jsou přehledná, s dostatečnou vypovídací schopností a možností získání dat v několika datových formátech. Příčinou nevyužití Gastil Indexu je nedostupnost dat.

Polity IV Project hodnotí jak míru demokracie, tak míru autokracie. Pro tuto práci je důležitý index Polity, který vznikne odečtením hodnoty autokracie od hodnoty demokracie. Index Polity pak dosahuje hodnot od -10, což značí plnou autokracii, až po hodnotu +10, která naznačuje plnou demokracii. Demokracie je v tomto pojetí koncipována na základě tří základních prvků, kterými jsou přítomnost institucí a postupů, pomocí kterých mohou občané vyjádřit své preference ohledně politiky a představitelů státu, dále existence omezení výkonu moci výkonné a třetím principem je záruka občanských svobod pro všechny občany. Společným znakem pro autokracie je nedostatek politické soutěže a snížený zájem o politické svobody. Pokud dosahuje Polity Index hodnot 1 až 6, pak se daný stát řadí do kategorie „částečná demokracie“, v případě hodnot 7 až 10 se jedná o „plnou demokracii“.

Pro potřeby této práce vyberu jen ty státy, které mají Polity Index v rozmezí 7 až 10, což naznačuje, že jejich politický režim je plně demokratický. Problém ovšem nastane v délce období, po které státy dosahují demokratických principů. Existují státy, jako Švýcarsko, USA nebo Velká Británie, které přijaly demokratické principy před desítkami let, některé dokonce již na počátku 19. století a tuto úroveň demokracie si drží dodnes. Řada států dosáhla demokracie počátkem 20. století, avšak s nástupem 2. světové války tyto demokratické principy ztratily a řadě z nich se podařilo demokratické principy obnovit až na přelomu 80. a 90. let 20. století v souvislosti s rozpadem sovětského bloku. Proto do vzorku zemí zahrnu jen ty státy, které přijaly principy demokracie nejpozději na přelomu 80. a 90. let 20. století, aby byla zajištěna dostatečná datová základna.

⁵⁷ Polity IV Project je sestavován pro účely srovnávací a kvantitativní analýzy. Polity Projekt se v průběhu let stal pro výzkumné pracovníky nejpoužívanějším zdrojem dat o změně režimu a vlivu režimu na ekonomiku a stát.

3.4.2 Index politické orientace vlády

Následujícím krokem je vybrané demokratické státy rozdělit do dvou skupin, a to podle převládající ideologické orientace vlád. První skupinou budou tzv. minimální státy, jejichž orientace vlády by měla být pravicová, tedy liberální. Druhou skupinou pak budou sociálně demokratické státy, které jsou charakteristické levicovou orientací. Žádnou ze zemí nelze přesně zařadit do jedné z těchto dvou skupin. Existují velké rozdíly mezi stejně ideologicky orientovanými stranami v různých zemích, které jsou dány historickými skutečnostmi a jsou výsledkem dlouhodobého působení sociálních faktorů.

Při zařazování států do jedné z těchto kategorií můžeme narazit na další problém, který souvisí se středovými stranami, jejichž ideovou orientaci nemůžeme zařadit ani k pravicovým a ani k levicovým názorům. Některé politické strany mohou mít v názvu označení pravicové strany, avšak jejich prakticky uplatňovaná politika může být značně orientovaná doleva, a naopak.

Pro zařazení jednotlivých států do kolonky liberálních nebo sociálních států využiji Database of Political Institutions, která je vypracována několika autory (Thorsten Beck, Philip E. Keefer, George R. Clarke, Patrick Walsh a Alberto Groff) a je vydávána pod záštitou Světové banky. Data o politické situaci jsou zveřejněna každoročně od roku 1975 a poslední údaje jsou z roku 2006. Na základě údajů zveřejněných v této databázi je možné si udělat představu o politickém systému zemí, délce období v němž byli prezidenti v úřadu. Pro tuto práci je nejdůležitější ideologické zaměření politických stran ve vládě. Jako pravicově orientované strany se zde považují politická uskupení, v jejichž názvu se objevují slova jako konzervativní, křesťanští demokraté nebo pravicové. Levicové strany pak mají označení komunisté, socialisté, sociální demokraté nebo levicové.

V této databázi lze nalézt také informace o třech největších vládních stranách a také informace o největší opoziční straně. Mezi tyto informace se řadí např. název, politická orientace, náboženství, počet křesel ve sněmovně. Dále tato databáze obsahuje informace o stabilitě režimů a politických stran, o době, po kterou jsou politické strany u moci.

Vybrané demokratické státy jsem s pomocí Database of Political Institutions a Polity IV Country Reports 2008 zařadila mezi liberálně nebo sociálně orientované státy. Všechny státy, které splňují demokratické zásady, nebylo možno použít, protože u některých z nich nebyla jasná ideologická orientace vlády, nebo se vyskytly jiné problémy související s datovou základnou. Další významnou komplikací jsou volby,

bez kterých se však demokratické režimy nemohou obejít. Díky nim však dochází ke změně ideologických názorů. Proto jsem jako převládající ideologické zaměření považovala to, které se za vybrané období vyskytovalo nejčastěji. Obdobím pro první model, zabývající se životní úrovní, je období 1990-2005 a v případě druhého modelu, zaměřeného na ekonomický růst, je toto období 1999-2006. Jsou ovšem i státy, kterým se ideové zaměření vlády za toto období nezměnilo. Mezi tyto státy patří např. Botswana, Chile nebo Paraguay. Vybrané demokratické státy i s převládající ideologickou orientací vlád lze nalézt v příloze 2. Pro první ekonometrický model, zabývající se ekonomickou úrovní, se konečný vzorek skládá ze 40 demokratických států, z nichž je 21 hodnoceno jako liberální a ve zbylých 19 státech je možno říci, že vládla sociální vláda. Druhý model je zaměřen na ekonomický růst a v tomto případě je vzorek států zmenšen na 22, z nichž 10 států je liberálně zaměřených a 12 zemí je naopak sociálně orientovaných.

3.4.3 Hrubý domácí produkt

Po provedeném rozdělení demokratických zemí podle ideologické orientace je dále nutné vybrat data, která jsou použita v ekonometrickém modelu ve 4. kapitole. Jelikož je tato práce zaměřena na ekonomický růst, popřípadě na ekonomickou úroveň, vysvětlovanou proměnnou modelu bude HDP. HDP je nejčastěji používaným makroekonomickým ukazatelem pro výpočet ekonomického růstu, proto je použit i v této práci. Data o růstu HDP jsou čerpána z databáze The World Economic Outlook Databases, která je statistickou přílohou zprávy World Economic Outlook. Tato databáze prezentuje výsledky analýz a prognóz zaměstnanců Mezinárodního měnového fondu (MMF). Údaje o HDP jsou ve stálých cenách roku 1990, čímž je zajištěna větší vypovídací schopnost těchto údajů, protože v těchto datech není zahrnuta změna cenové hladiny. Tyto hodnoty HDP jsou dále přepočítány v paritě kupní síly (PPP) na jednoho obyvatele. Konečné hodnoty HDP jsou tedy ve formě HDP na obyvatele v PPP. Toto HDP je vyjádřeno v jednotkách mezinárodního dolaru. Hodnoty jsou vždy vypočítávány za kalendářní rok, s výjimkou dat Nového Zélandu a Austrálie, které pro prezentaci dat používají fiskální rok, jehož období je pro obě země shodné, a to červenec až červen. Data jsou pro tuto veličinu získána s každoroční frekvencí, za období let 1990-2006.

3.4.4 Fyzický kapitál

Při vytváření ekonometrického modelu vycházím z Cobbovy-Douglasovy produkční funkce. Cobbova-Douglasova produkční funkce je také základem neoklasického Solowova modelu ekonomického růstu. Základem Cobbovy-Douglasovy produkční funkce je fyzický kapitál a lidský kapitál (potažmo práce) a také určitá dostupná úroveň technologie v dané ekonomice. Tvar Cobbovy-Douglasovy produkční funkce je následující:

$$Y = A \cdot K^{\alpha} \cdot L^{\beta}, \quad (3.1)$$

kde Y je důchod, K kapitál, L práce, A úroveň technologie a α, β – koeficienty elasticity reálného důchodu ve vztahu k růstu množství kapitálu, resp. práce

Zde ovšem nastává problém s odpovídajícími daty. Není možné přesně změřit, jaká je velikost fyzického nebo lidského kapitálu v dané ekonomice, proto se tyto veličiny často zaměňují za jiné veličiny, které mají obdobnou vypovídací schopnost a údaje o nich lze získat. Pro vyjádření fyzického kapitálu se často používá v podobných empirických pracích hrubá tvorba fixního kapitálu.

Jako tvorba hrubého fixního kapitálu se považuje pořízení nových fixních hmotných a nehmotných aktiv, použitých fixních hmotných a nehmotných aktiv a pořízení nevyráběných hmotných a nehmotných aktiv a dále zvýšení hodnoty nevyráběných nefinančních aktiv (půdy, podzemních zdrojů, nepěstovaných biologických zdrojů a vodních zdrojů a nehmotných nevyráběných aktiv). V praktické rovině je možno říci, že tvorba hrubého fixního kapitálu zahrnuje pořízení a úbytky hmotných a nehmotných fixních aktiv, která mají charakter dlouhodobé spotřeby a jejich cena převyšuje stanovený limit. Tím jsou myšleny nové investice, náklady na velké opravy, zdokonalování investičního majetku, změny stavu základního stáda, nákupy a prodeje stávajícího investičního majetku a náklady spojené se změnou vlastnictví investičního majetku. Do tvorby hrubého fixního kapitálu se nezahrnují předměty dlouhodobé spotřeby nakoupené domácnostmi, předměty nakupované vládou pro vojenské účely, civilně nepoužitelné, výdaje na výzkum, vývoj, průzkum trhu atd.

Jako náhrada fyzického kapitálu se používá ukazatel tvorba hrubého fixního kapitálu v procentech HDP. Data pro tvorbu hrubého fixního kapitálu jsou přejata z internetových stránek Organizace spojených národů (OSN), na kterých jsou publikovány údaje ze Systému národních účtů jednotlivých států. Data jsou v roční frekvenci za časové období 1990-2006. Hrubá tvorba fixního kapitálu, stejně jako HDP, je použita ve stálých

cenách roku 1990, v jednotkách amerického dolaru. Data vypovídající o hrubé tvorbě fixního kapitálu je nutné převést jako podíl na HDP v procentech.

3.4.5 Lidský kapitál

Data o fyzickém kapitálu lze tedy nahradit podílem tvorby hrubého fixního kapitálu na HDP v procentech. Takto jednoznačný ukazatel pro lidský kapitál však neexistuje. Často se používají ukazatele jako průměrný počet let strávených ve škole, gramotnost, výdaje na vzdělání nebo počet žáků/studentů zapsaných do školy. Avšak i u těchto dat narazíme na problém s nedostatečně dlouhou časovou řadou pro vybrané státy, nebo jsou data za některé roky vynechána. Jako vhodný ukazatel lidského kapitálu by bylo možno použít vzdělání pracovní síly, kterou sleduje ve svých statistikách Mezinárodní organizace práce ILO, která je specializovanou organizací OSN. Ovšem i v tomto případě narazíme na nedostatečně dlouhou časovou řadu, ve které jsou vynechány údaje za některé roky.

I přes tyto problémy se sledováním a vyjádřením lidského kapitálu není vhodné z modelů ekonomického růstu proměnnou o lidském kapitálu vynechat. Na základě teoretických i empirických prací je lidský kapitál, potažmo v užším vyjádření vzdělání, klíčovým faktorem ekonomického růstu a ekonomického rozvoje. Světová banka např. vidí vzdělání jako zásadní faktor pro rozvoj. Vzdělání je dle mínění Světové banky jeden z nejmocnějších nástrojů pro snižování chudoby a nerovnosti a je základem pro udržitelný hospodářský růst.

Jak uvádí Robert J. Barro a Jong-Wha Lee (2000) kritickým determinantem ekonomického pokroku je lidský kapitál a především vzdělání. Prostřednictvím vyššího dosaženého vzdělání dochází k navýšení množství kvalifikovanějších a produktivnějších zaměstnanců a to má za následek větší produkci zboží a služeb v hospodářství. Neméně důležitým faktorem vzdělaných lidských zdrojů je snadnější absorpce pokročilých technologií. Tento faktor vzdělání je zvláště důležitý v méně rozvinutých státech, které by mohly čerpat výhody z dovozu pokročilých technologií z rozvinutých zemí. Mimo tyto skutečnosti má úroveň dosaženého vzdělání silný dopad na výsledky v sociální oblasti, jako úmrtnost dětí, plodnost, výchova dětí nebo rozdělení příjmů ve společnosti.

Na základě dříve naznačených problémů s nedostupností dat vysvětlujících lidský kapitál jsou ve 4. kapitole vytvořeny dva ekonometrické modely. První z nich je zaměřen na ekonomickou úroveň a náhradou za lidský kapitál jsou využita data týkající se gramotnosti. **Gramotnost** je schopnost člověka číst a psát. Gramotný jedinec by měl být

schopen plynule číst a také porozumět obsahu daného textu. Gramotnost pak vyjadřuje, jaký podíl populace je schopen zorientovat se v textu, podepsat se a něco si spočítat. V tomto případě vstupují do modelu data o gramotnosti dospělé populace, tj. populace starší 15 let. Data jsou dostupná na internetových stránkách OSN. Data o gramotnosti jsou čerpána ze statistiky týkající se Indexu lidského rozvoje. Tato data mají povahu pětiletého průměru vždy za období 1990-1995, 1995-2000, 2000-2005. V tomto případě se použijí tedy průřezová data, kdy budou dostupné údaje spočítány jako průměr za celé období 1990-2005. Tomuto formátu dat budou přizpůsobena také data týkající se HDP a hrubé tvorby fixního kapitálu, pomocí přepočítání na průměr za období let 1990-2005. Tento model tedy nebude zaměřen na ekonomický růst, ale na životní úroveň.

Druhý model bude sledovat vliv **veřejných výdajů na vzdělání v procentech HDP** na ekonomický růst. Data o velikosti veřejných výdajů na vzdělání v procentech HDP jsou dostupná na internetových stránkách Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO). Data této veličiny jsou dostupná každoročně pro období 1999–2006, avšak pro některé z vybraných demokratických států není celá tato časová řada dostupná, proto jsou tyto státy vyňaty z analýzy. Nový vzorek států obsahuje 22 zemí. V tomto případě jsou tedy pro ekonometrický model použita panelová data. Pro konstrukci ekonometrického modelu zkoumající vliv politické ideologie na ekonomický růst by bylo vhodnější, kdyby byla časová řada alespoň za období 10 let, avšak v tomto případě je splnění výše uvedeného požadavku nemožné z důvodu nevyhovující veřejné dostupnosti dat vypovídajících o lidském kapitálu.

4 Ekonometrická analýza vlivu demokracie na ekonomický růst

Jak již bylo zmíněno v předcházejících kapitolách, je tato práce založena na zkoumání vlivu ideologické orientace vlády na ekonomický růst a životní úroveň v demokratických státech. Ideologická orientace vlády zde znamená její příklon k pravicovým názorům, pak tuto vládu označujeme za liberální, nebo v opačném případě, kdy se vláda přiklání k levicovým myšlenkám, označujeme ji za sociálně orientovanou.

4.1 Vliv politické ideologie na ekonomickou úroveň

4.1.1 Analytické zhodnocení dat vstupujících do modelu o životní úrovni

První ekonometrický model je zaměřen na působení ideologické orientace vlády na životní úroveň obyvatelstva. Do modelu vstupují průměrná data za období 1990-2005. Jako vysvětlovaná proměnná slouží výše HDP na obyvatele v PPP. Vysvětlujícími proměnnými jsou veličiny znázorňující fyzický a lidský kapitál. Veličinou nahrazující fyzický kapitál, je hrubá tvorba fixního kapitálu jako podíl na HDP v procentech (HTFK/HDP). Veličina zastupující lidský kapitál je podíl gramotných na dospělém obyvatelstvu, která je rovněž vyjádřena v procentech.

Z dat týkajících se **hrubého domácího produktu na obyvatele v paritě kupní síly** jsou vytvořeny průměry za období 1990-2005. Nejmenší průměrné HDP na obyvatele bylo zaznamenáno v Indii, a to s pouhými 1 306,83 mezinárodními dolary. Nejvyššího HDP pak dosáhlo Norsko, které spolu s USA překročily hranici 30 000 mezinárodních dolarů. Je možno si povšimnout, že Norsko dosahuje v průměru za toto období téměř 27násobek HDP na hlavu Indie. Je zajímavé porovnat jak velkých rozdílů v HDP na obyvatele je dosahováno v demokratických státech. Proto není možné jednoznačně říci, že demokracie vede k vyšší životní úrovni, než nedemokratické režimy. Vybraný vzorek o velikosti 40 států dosahuje v průměru 16 267,28 mezinárodního dolaru na hlavu. Pod tímto průměrem se nachází 19 států, z nichž čtyři jsou evropskými státy. Mezi tyto

státy patří tři státy bývalého východního bloku (Polsko, Maďarsko a Česká republika) a Portugalsko. U 12 z těchto států byla pozorována liberální vláda. Nad průměrem se pak nacházejí vyspělé státy Západní Evropy, severoamerického kontinentu a dále Austrálie, Nový Zéland, Japonsko a Izrael. V této kategorii 21 států jich devět mělo po většinu období liberální vládu. Na základě těchto údajů nelze vyvodit žádné závěry o vztahu výše HDP na osobu a ideologické orientace vlády.

Jen pro dokreslení situace, je vzorek států rozdělen dle metodiky **Světové banky** podle velikosti hrubého národního důchodu na obyvatele. Světová banka rozděluje státy na země s nízkým příjmem (975 USD a méně), s nižším středním příjmem (976–3 855 USD), s vyšším středním příjmem (3 856–11 905 USD) a s vysokým příjmem (11 906 USD a více). Zařazení států Světovou bankou podle příjmové kategorie bylo provedeno v červenci 2009. V mnou vybraném vzorku demokratických zemí se nenachází žádný stát, který by patřil do skupiny s nízkým příjmem. S nižším středním příjmem zde patří pouze čtyři státy a v kategorii vyššího středního příjmu se nachází 11 států. Zbylých 25 států patří do skupiny států s vysokým příjmem. Země, které se řadí do skupiny zemí s nižším a vyšším středním příjmem zaujímají i spodní pozice dle velikosti HDP na hlavu ve vybraném vzorku států. Toto rozdělení států lze vidět v příloze 3.

Zajímavým ukazatelem je také průměrné **tempo růstu HDP na obyvatele** za období 1990-2005. Nejmenšího průměrného tempa růstu dosahovala Paraguay s 1,98 % a Švýcarsko s 2,79 %. Ostatní státy vykazovaly průměrné tempo růstu za toto 16leté období větší než 3 %. Naopak největšího průměrného tempa růstu vykázaly státy Trinidad a Tobago (7 %) a Irsko (7,54 %). Průměrná hodnota všech států dosáhla velikosti 4,36 %. Pod průměrem se nacházelo 24 států. U poloviny těchto států byla zaznamenána liberální vláda. Nad průměrem se nacházelo zbylých 16 států, kdy u 9 států převládala liberální orientace a u 7 států naopak sociální. Na základě těchto údajů je opět nemožné rozhodnout, zda liberální státy vykazují větší průměrná tempa růstu.

Dalším sledovaným ukazatelem je **hrubá tvorba fixního kapitálu v procentech hrubého domácího produktu**. Tento ukazatel se pohybuje v rozmezí 13,55 % v Trinidadu až po hodnotu 28,55 % v Portugalsku. Pod průměrnou hodnotou (21,98 %) všech států se nachází 22 zemí. Je třeba také poznamenat, že absolutní šíře intervalu je větší v hodnotách pod průměrnou úrovní, pohybuje se zde od 12,55 % do 21,32 %.

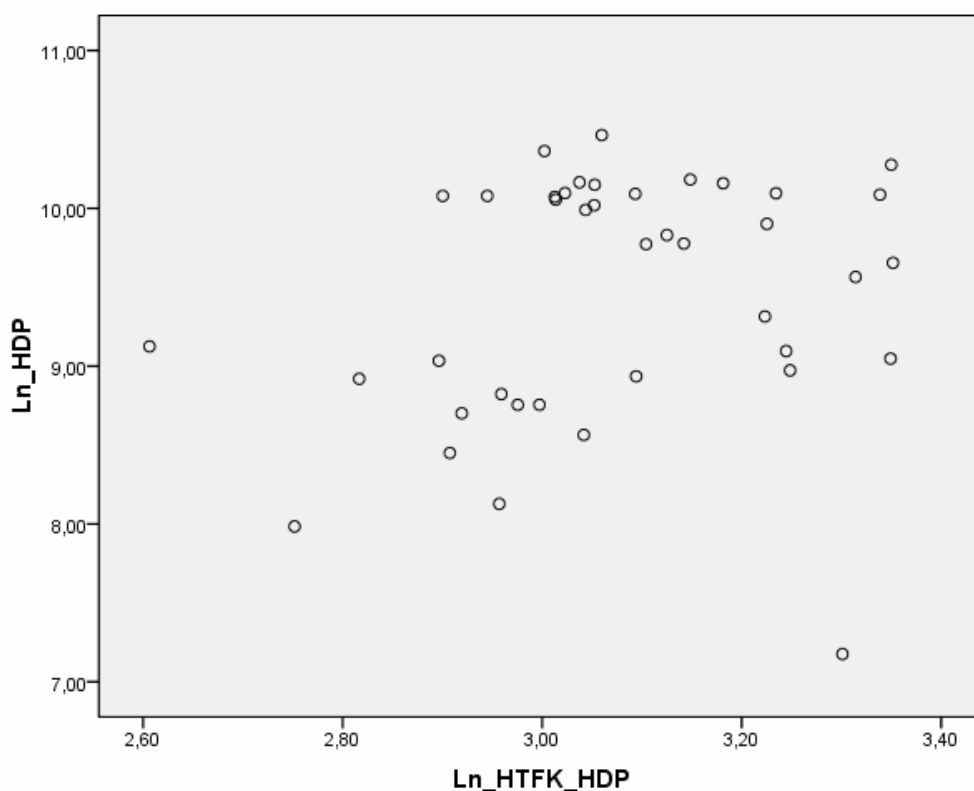
Dalším z ukazatelů je **gramotnost dospělé populace**. Hodnota tohoto ukazatele byla získána průměrem za období 1990-2005. V tomto ukazateli dosahuje 19 států

z celkových 40 zemí hodnoty 99 %. Toto číslo nám říká, že 99 % populace starší 15ti let je gramotných. Průměrnou hodnotou je 93,4 % gramotných osob dospělé populace. Nejhorší výsledek u tohoto ukazatele nalezneme v Indii, kde je gramotných pouhých 55,5 % dospělé populace, což je pro Evropany prakticky nepředstavitelné a to ještě v souvislosti s faktem, že Indie je druhou nejlidnatější populací světa a existují zde podložené domněnky, že za několik let se stane nejlidnatější zemí světa. Pozitivním jevem však je, že tato země dokázala za období 1990-2005 zvýšit podíl gramotného obyvatelstva o 16,2 p.b. Jen tři státy se nacházejí pod hranicí 80% gramotnosti, je to již zmiňovaná Indie a dále Botswana (71,8 %) a El Salvador (76,5 %). U všech těchto států je vykazován rostoucí trend gramotného obyvatelstva. Je neoddiskutovatelným faktem, že gramotnost výrazně přispívá ke zvýšení životního standardu. Gramotnost je dobrým výchozím bodem pro zvyšování vzdělání, kvalifikace a tím se také země stávají přitažlivější v očích investorů. Vzdělaná populace, která je schopna pochopit výrobní procesy, je předpokladem pro rozvoj ekonomiky.

V příloze 4 lze vidět grafickou metodu analýzy rozložení vstupních hodnot proměnných. Tato analýza využívá grafického aparátu boxplotu (tzv. vousatá krabice). Jak je možno vidět, ve vzorku proměnných HDP a HTFK/HDP se nenacházejí žádné odlehlé nebo extrémní hodnoty. Avšak u proměnné gramotnost nalezneme extrémní hodnotu u Indie a dvě odlehlé hodnoty u Botswany a El Salvadoru. I přesto, že se ve vzorku vyskytují extrémní nebo odlehlé hodnoty, budou ponechány ve vzorku, protože tyto údaje vypovídají o reálné úrovni gramotnosti. Dále lze v této příloze nalézt tabulku s hodnotami minima, maxima a průměru (mean) jednotlivých proměnných. O těchto hodnotách bylo zmíněno výše při analýze jednotlivých proměnných.

V grafu 4.1 lze vidět závislost mezi vysvětlovanou proměnnou HDP a vysvětlující proměnnou HTFK/HDP. Na základě tohoto grafu je možno tvrdit, že mezi proměnnými existuje lineární vztah. Na grafu je patrné rozdělení zemí podle výše HDP, kdy ve spodní části grafu je možno vidět země s nižší úrovní HDP na obyvatele. Státy s vyšším HDP na obyvatele se nacházejí v horní části grafu. U těchto států také dochází k větší koncentraci vypovídající o úrovni HTFK/HDP, která se zde pohybuje přibližně od 17 % do 25 % v reálném vyjádření. V příloze 5 lze vidět stejný graf, avšak k jednotlivým bodům jsou přiřazeny státy.

Graf 4.1: Grafický test závislosti mezi HTFK/HDP a HDP

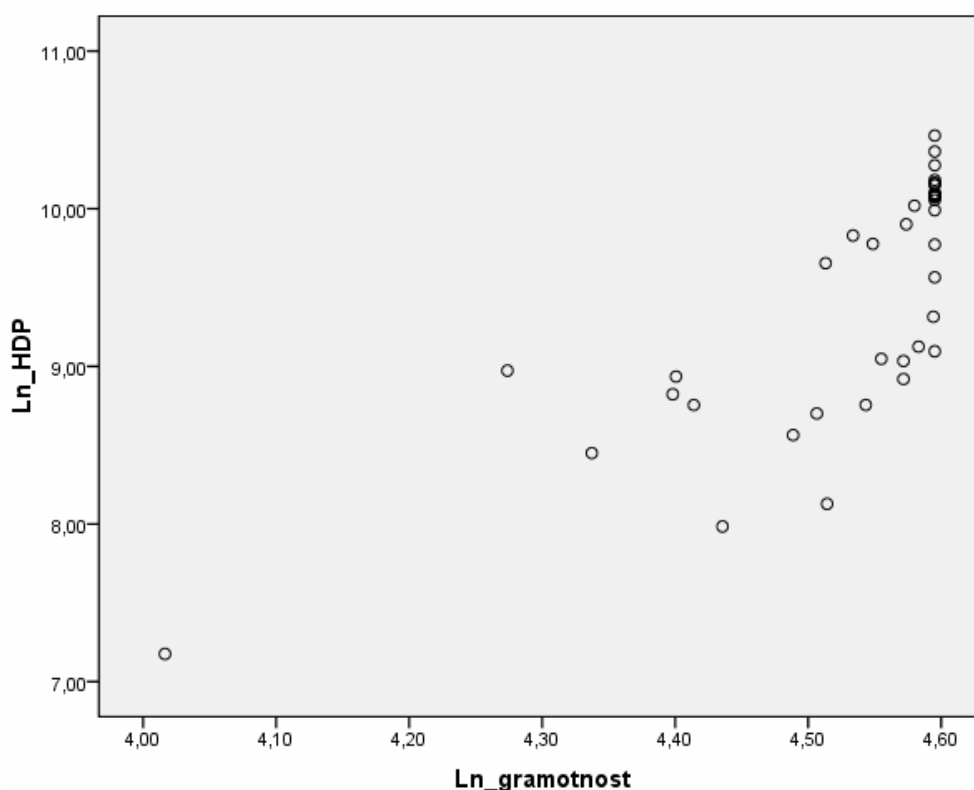

Zdroj: MMF, OSN, vlastní konstrukce.

Graf 4.2 znázorňuje vzájemnou závislost mezi gramotností dospělého obyvatelstva a HDP na obyvatele. Jak je patrné v grafu, všechny země s vysokým HDP dosahují také velké míry gramotnosti. Nejmenší úroveň HDP na obyvatele v PPP i nejmenší míru gramotnosti dospělého obyvatelstva vykazuje Indie a nachází se tak v levém dolním rohu grafu. Postavení této demokratické země je v celém vzorku 40 států ojedinělý. Zdá se, že vzájemnou závislost mezi proměnnými nejlépe vystihuje lineární trend. Graf 4.2 se objevuje i v příloze 6, avšak jednotlivé body jsou doplněny názvy států.

Na základě grafu 4.1 a grafu 4.2 byly vypořazovány funkční vztahy mezi vysvětlujícími proměnnými a vysvětlovanou proměnnou. Reálná data jsou zasazena do Cobbovy-Douglasovy produkční funkce. Využití Cobbovy-Douglasovy produkční funkce v modelech růstu je v logaritmické podobě. Proto je nutné používat vstupní data ve formě logaritmů, která jsou zasazena do lineární formy růstové rovnice.

Graf 4.2: Grafický test závislosti mezi gramotností a HDP

Zdroj: MMF, OSN, vlastní konstrukce.

4.1.2 Ekonometrická analýza modelu životní úrovně

Model je sestaven na základě lineární regrese. Závisle proměnnou je logaritmický tvar průměru HDP na obyvatele v PPP. Vysvětlujícími proměnnými jsou HTFK/HDP a dále gramotnost dospělé populace, obě veličiny jsou taktéž vyjádřeny v logaritmickém tvaru. Poslední nezávisle proměnnou vstupující do modelu je ideologická orientace vlády, která v tomto vyjádření nabývá podoby dummy proměnné, kdy pro liberální orientaci je v modelu použita hodnota „1“ a sociální státy jsou označeny „0“.

Jelikož do modelu vstupují tři vysvětlující proměnné, model bude obsahovat čtyři regresní parciální koeficienty, v těchto případech označovaných řeckým písmenem β . β_0 , neboli regresní koeficient bývá též označován jako tzv. úroňová konstanta, v tomto případě můžeme koeficient β_0 ztotožnit s úrovní technologie dostupnou v daných zemích, která vstupuje do klasické Cobbovy-Douglasovy produkční funkce. Jelikož do modelu nevstupují údaje o dostupné technologii, lze tento údaj nahradit právě úroňovou konstantou, která je generována modelem samotným. Do této úroňové konstanty se řadí

i jiné proměnné, které by mohly ovlivňovat daný model. Patří zde fundamentální faktory jako jsou přírodní podmínky, úroveň institucí, náboženství a mnohé další faktory.

Parciální koeficient β_1 říká o kolik procent se změní HDP na obyvatele, pokud se HTFK/HDP změní o jedno procento, za předpokladu neměnnosti dalších vysvětlujících proměnných. Podobně je možno definovat koeficient β_2 , který vyjadřuje, o kolik procent se změní HDP na obyvatele, pokud se gramotnost změní o jedno procento, avšak za předpokladu konstantní míry HTFK/HDP a neměnnosti ideologické orientace vlády. Koeficient β_3 náleží dummy proměnné vyjadřující ideologickou orientaci vlády. Tento koeficient vyjadřuje, zda má dummy proměnná větší vliv na vysvětlovanou proměnnou, než úrovně konstanta, a v jaké směru (kladném, či záporném). Výsledné koeficienty je následně nutné zhodnotit na základě ekonomických zákonitostí, vyplývajících z dostupné teorie.

Odhadnutý lineární regresní model vlivu politické ideologie na ekonomickou úroveň, má následující tvar:

$$\ln Y = \beta_0 + \beta_1 \ln X_1 + \beta_2 \ln X_2 + \beta_3 \ln X_3 + \varepsilon, \text{ kde} \quad (4.1)$$

Y – představuje hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly, přičemž je HDP použito ve stálých cenách roku 1990 v měně mezinárodního amerického dolaru a představuje průměr za období 1990-2005.

X_1 – je ukazatelem vypovídajícím o fyzickém kapitálu, v tomto případě je fyzický kapitál nahrazen hrubou tvorbou fixního kapitálu v procentech hrubého domácího produktu. Tento ukazatel je opět přepočítán jako průměr za období let 1990-2005.

X_2 – reprezentuje lidský kapitál v podobě gramotnosti dospělé populace. Tato proměnná vypovídá o podílu gramotné populace na obyvatelstvu staršího 15let a je vyjádřen v procentech. Tato proměnná vzniká jako průměr za období 1990-2005.

X_3 – je dummy proměnná nabývajících hodnot „1“ pro liberální vlády a „0“ pro sociálně orientované vlády. Ideologická orientace vlády byla zjištěna na základě převažující ideologické orientace vlády za období 1990-2005.

Výsledný lineární regresní model vlivu politické ideologie vlády na ekonomickou úroveň má následující tvar:

$$\ln HDP = -17,214 + 1,136 \ln HTFK / HDP + 5,135 \ln Gramotnost - 0,153 Orientace + \varepsilon. \quad (4.2)$$

Koeficient determinace R^2 odhadnutého regresního modelu vyšel 0,620. Tento výsledek je možno interpretovat způsobem, že variabilitu hodnot vysvětlované veličiny Y , kterou je HDP na obyvatele v PPP, lze vysvětlit ze 62 % změnami v chování vysvětlujících proměnných HTFK/HDP, gramotností a ideologickou orientací vlády. Dá se tedy říci, že chování vysvětlujících proměnných vysvětluje kolísání hodnot vysvětlované veličiny ze 62 %, což je dle mého názoru v ekonomickém modelu dostatečné. Koeficient determinace by bylo možné zvýšit přidáním dalších vysvětlujících proměnných do modelu, avšak tím by došlo k tzv. data miningu. K tomuto modelu již bylo při sestavování přistupováno jako k základnímu modelu ekonomického růstu s hlavními proměnnými vypovídajícími o lidském a fyzickém kapitálu. Z tohoto důvodu nebude model „vylepšován“ o další proměnné, využívané v obdobných modelech, jako jsou např. ukazatele velikosti vlády, stupně právního státu nebo otevřenosti ekonomiky. Další možností zvýšení hodnoty koeficientu determinace je navýšení počtu vzorku použitých států, ke kterému v tomto případě z výše uvedených důvodů nelze přistoupit.

Model je standardně otestován, zda mezi vysvětlujícími proměnnými neexistuje multikolinearita. Model obsahuje dvě vysvětlující proměnné a dummy proměnnou, proto je model testován pomocí metody párové korelace a to jen mezi vysvětlujícími proměnnými. Párový test na multikolinearitu vyšel negativní, avšak statisticky nevýznamný. V tomto případě může jít pouze o závislost číselných hodnot, která však není v ekonomické teorii opodstatněná závislostí proměnných na sobě navzájem. Důvodem multikolinearity může být také proměnná gramotnost, která v 19ti případech ze 40ti pozorování vychází na hodnotě 99,0 % a další státy se této hodnotě blíží.

Dále se standardní ekonometrické modely testují na autokorelaci. Hlavní metodou pro zjištění existence autokorelace je grafický test, který má podobu autokorelační a parciální autokorelační funkce standardizovaných reziduí. Pro ověření se používá Durbin-Watson test. Jelikož se jedná o průřezovou regresi, test na autokorelaci zde není třeba provádět. Hodnotu Durbin-Watsona je možné vidět v tabulce 3.1. Tato hodnota je dostatečně velká, proto neusuzuji, že se v modelu vyskytuje autokorelace. Autokorelace se testuje v případech, kdy je model založen na časové řadě. V tomto případě je použit vzorek zemí a autokorelace je pak ovlivněna pořadím jednotlivých zemí v tomto vzorku.

Pokud se v modelu vyskytuje heteroskedasticita znamená to, že rozptyl reziduí není konstantní. Ke zjištění heteroskedasticity se využívají jak grafické, tak matematické metody. Na základě grafických testů je možno říci, že model netrpí heteroskedasticitou.

Statistická významnost celého modelu je na 5% hladině významnosti významná, což znamená, že je možno s tímto modelem pracovat. Tato významnost byla ověřena F-testem. Hodnotu koeficientu determinace a statistickou významnost modelu je možno vidět v tabulce 4.1.

Tabulka 4.1: Koeficient determinace, statistická významnost modelu

Model Summary ^b					
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,806 ^a	,649	,620	,47483	1,711

a. Predictors: (Constant), Orientace_dummy, Ln_gramotnost, Ln_HTFK_HDP

b. Dependent Variable: Ln_HDP

ANOVA ^b						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	15,016	3	5,005	22,200	,000 ^a
	Residual	8,117	36	,225		
	Total	23,132	39			

a. Predictors: (Constant), Orientace_dummy, Ln_gramotnost, Ln_HTFK_HDP

b. Dependent Variable: Ln_HDP

Hodnoty koeficientů a jejich statistickou významnost je možno si ověřit v tabulce 4.2. Statistická významnost koeficientů HTFK/HDP a gramotnosti je významná na 5% hladině významnosti. Statistická významnost obou koeficientů je potvrzena také pomocí t-testu. Statisticky nevýznamný na 5% hladině významnosti je koeficient ideologické orientace vlády. Na základě této skutečnosti je možno vyvodit závěr, že politická orientace vlády nemá ze statistického hlediska účinek na životní úroveň obyvatel v tomto vzorku států.

Tabulka 4.2: Velikost a statistická významnost koeficientů

Coefficients ^a					
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	Sig.
		B	Std. Error	Beta	
1	(Constant)	-17,214	3,365		,000
	Ln_HTFK_HDP	1,136	,446	,253	,015
	Ln_gramotnost	5,135	,658	,772	,000
	Orientace_dummy	-,153	,151	-,100	,317

a. Dependent Variable: Ln_HDP

Na základě tabulky 4.2 je možno ekonomicky interpretovat parciální koeficienty. Jelikož je koeficient β_3 statisticky nevýznamný, není ekonomicky interpretován. Koeficient β_1 nám říká, že pokud se zvýší HTFK/HDP o jedno procento, pak se HDP na obyvatele v PPP zvýší o 1,14 %, avšak ostatní vstupující proměnné musí zůstat nezměněny. Z koeficientu β_2 je možno vyčíst, že pokud zvýšíme míru gramotnosti o jedno procento, pak se nám HDP na obyvatele v PPP zvýší o 5,14 %. Na základě těchto výsledků je možno říci, že větší vliv na zvyšování životní úrovně má ukazatel gramotnosti obyvatelstva, jež vstupuje do modelu náhradou za ukazatel lidského kapitálu. Tímto je možné potvrdit značnou významnost lidského kapitálu, potažmo úrovně gramotnosti, která vede ke zvyšování možnosti vzdělání a zvyšování kvalifikace, v růstových modelech. Pozitivním překvapením je statistická významnost ukazatele gramotnosti, protože v mnoha modelech vychází tento ukazatel statisticky nevýznamný. Kladná znaménka parciálních koeficientů týkajících se HTFK/HDP a gramotnosti odpovídají ekonomické teorii. Tento výsledek je možno interpretovat následujícím způsobem: pokud zvýšíme HTFK/HDP a gramotnost, pak se tato skutečnost pozitivně projeví ve zvýšení životní úrovně obyvatelstva.

U úrovnové konstanty β_0 vypovídající o dostupné úrovni technologie a jiných faktorech ovlivňujících životní úroveň, avšak nevstupujících do modelu, jsem očekávala kladné znaménko, protože technologie má dle ekonomické teorie pozitivní vliv na ekonomickou úroveň. Avšak dle výsledků modelu má úrovnová konstanta záporné znaménko.

Jako jisté zklamání je možno vnímat statistickou nevýznamnost ideologické orientace vlády. Na základě tohoto výsledku je možné vyvodit závěr, že v současné době, tak jak to lze spatřit i na příkladu české vlády, je důležitá akceschopnost a silný mandát vlády, která dokáže naplnit své ideologické zásady. Stále více se liberální vlády stávají sociálnější a naopak sociální vlády si uvědomují, že je třeba zavést do ekonomiky více liberálních principů, protože „klasický sociální stát“ je jen neudržitelnou představou. Na základě těchto skutečností vzniká tzv. třetí cesta, která byla popsána v 2. kapitole. V tomto případě dochází k propojení pozitivních znaků jak liberální teorie, tak také sociální, která má za následek vznik státu, fungujícího na principu trhu, avšak se sociální pomocí státu v oblastech, které pozitivně působí na zvyšování vzdělanosti, konkurenceschopnosti a je zaměřena na rovnost příležitostí občanů. Tyto znaky můžeme spatřovat i v takovém liberálním státě, jakými jsou USA, které v prvním čtvrtletí 2010

přijaly přelomovou reformu v oblasti zdravotního pojištění. Ta má zajistit zpřístupnění zdravotního pojištění více lidem. V této reformě se zavádí povinné zdravotní pojištění nebo se zakazuje pojišťovnám odpírat lidem pojištění kvůli jejich zdravotnímu stavu. Jiný příklad nalezneme v tradičně sociálních skandinávských státech, jejichž představitelé se rozhodují, jakým směrem dále orientovat sociální systém, který je již neudržitelný a samotní občané jej vnímají jako příliš svazující.

V souvislosti s tzv. třetí cestou se pojí také teorém středního voliče. Střední volič je často ten, kdo dokáže ovlivnit výsledek voleb, a proto se jednotlivé politické strany snaží „zalíbit“ právě střednímu voliči, který jim posléze dá ve volbách hlas. Tímto následně dochází k orientaci politických stran více do středu a začínají se odklánět od své pravicové nebo levicové ideologické orientace.

Dalším důvodem, proč proměnná ideologické orientace vlády vyšla statisticky nevýznamná může být střídání vlád v rámci volebního období a tím také střídání vůdčích ideologií. Prováděná hospodářská politika je zaměřena na délku volebního období tak, aby si politici zajistili své znovuzvolení. Z tohoto důvodu se politici zaměřují zejména na krátkodobé nominální veličiny a dlouhodobá reálná veličina, jako je ekonomický růst, zůstává v pozadí.

I přesto, že ukazatel politické orientace vlády nevyšel statisticky významný, nemůžeme hypotézu o vlivu tohoto ukazatele na ekonomickou úroveň zavrhnout. Je důležité tento ukazatel vnímat v širších souvislostech a nejen na základě statistické nevýznamnosti v tomto modelu.

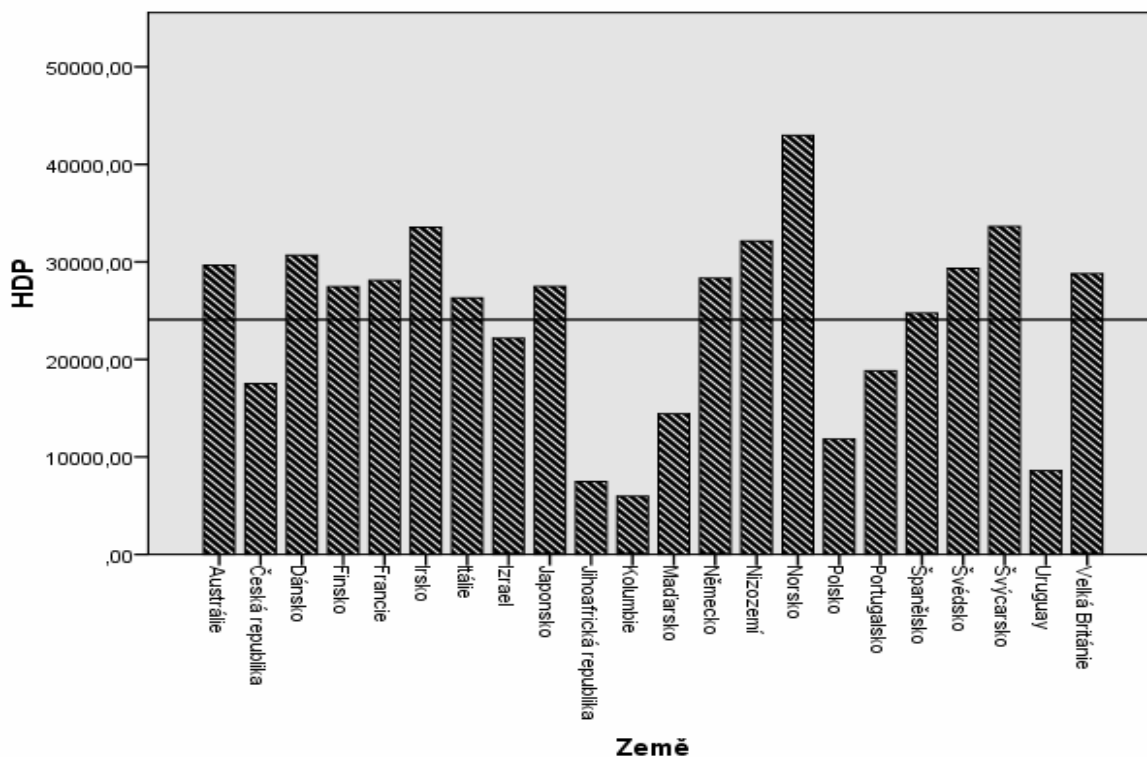
4.2 Vliv politické ideologie na ekonomický růst

Do druhého ekonometrického, cross-country modelu vstupují data týkající se hrubého domácího produktu na obyvatele v paritě kupní síly, hrubá tvorba fixního kapitálu jako procento hrubého domácího produktu a veřejné výdaje na vzdělání jako procento HDP. Ideologická orientace vlády vstupuje do modelu jako dummy proměnná. Ideologická orientace vlády byla zrevidována, aby odpovídala ideologickému zaměření vlád, které byly u moci v období 1999-2006. Tato data budou použita v každoroční frekvenci za období let 1999-2006.

4.2.1 Analytické zhodnocení dat vstupujících do modelu ekonomického růstu

Jednotlivé země dosahují rozlišných hodnot v **HDP na obyvatele v PPP** v daném období 1999-2006. Zemí s nejnižším HDP na obyvatele, jehož průměrná úroveň dosáhla velikosti 5 978 mezinárodních dolarů, byla Kolumbie a za celé období toto své postavení nezměnila. Zemí naopak s nejvyšším HDP na obyvatele bylo po celé období Norsko. Průměrná dosažená úroveň HDP na obyvatele v Norsku byla 42 972 mezinárodních dolarů. Po prozkoumání vývoje této veličiny v daném období je možno říci, že u všech zemí, s výjimkou Izraele, docházelo k narůstajícímu trendu vývoje. Zemí s nejnižším průměrným tempem růstu bylo Portugalsko, které dosáhlo 3,18 %. Největší průměrné tempo růstu za dané období bylo zaznamenáno u Maďarska, jehož hodnota dosáhla 7,18 %. Z devíti států, jejichž průměrné tempo růstu bylo větší než průměr všech států, bylo šest sociálně orientovaných. Na tomto místě by bylo možné uvést dílčí závěr, že u sociálních států je větší pravděpodobnost vyššího tempa růstu HDP na obyvatele. Průměrnou úroveň HDP na obyvatele v PPP je možno vidět v grafu 4.3, kde je zvýrazněna také průměrná hodnota tohoto ukazatele pro všechny země.

Graf 4.3: Průměrná úroveň HDP na obyvatele v PPP za období 1999-2006

Zdroj: MMF, vlastní konstrukce.

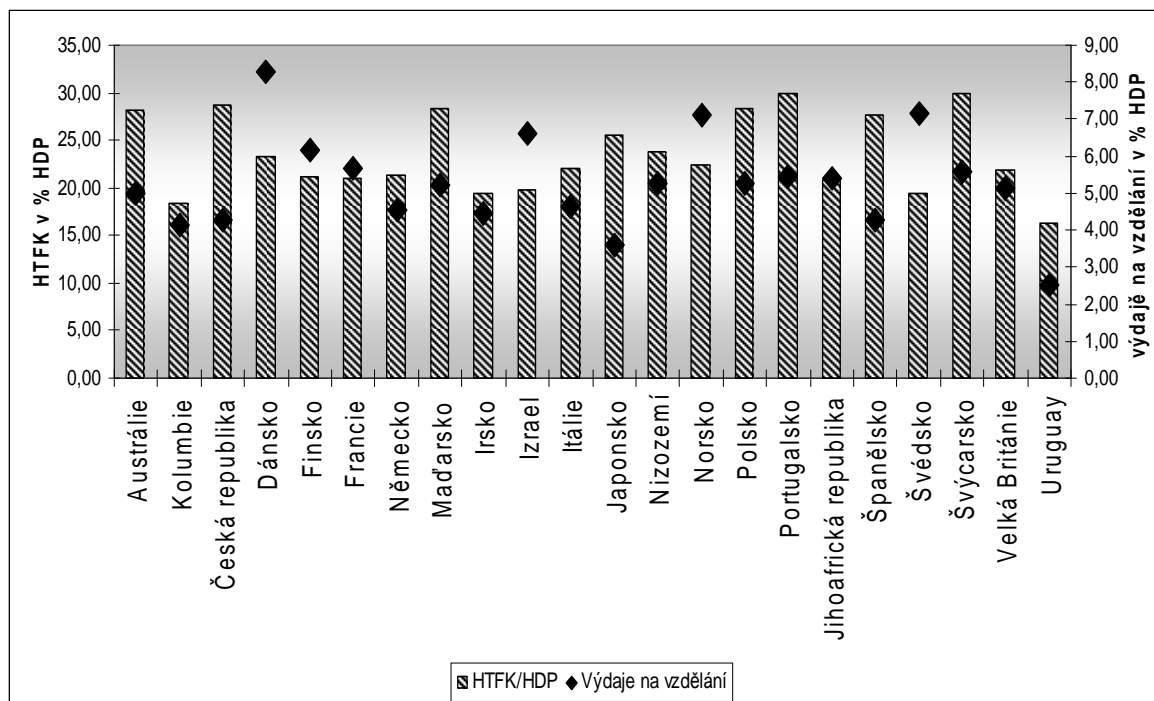
Vývoj **HTFK/HDP**, které vstupuje do modelu jako náhrada za fyzický kapitál, je popsán v tomto odstavci. Uruguay měla jedny z nejnižších poměrů HTFK/HDP. Z celého vzorku a za dané období bylo dosaženo nejmenšího poměru této veličiny právě ve státě Uruguay, kdy v roce 2003 dosáhl tento poměr 13,6 %. Nejvyšší průměrné tempo růstu tohoto ukazatele bylo zaznamenáno v Kolumbii (6,94 %), jejíž průměrná hodnota za období 1999-2006 byla druhou nejmenší ve zkoumaném vzorku. Naopak nejvyšší podíl byl zaznamenán v roce 2006 u Švýcarska ve výši 34,17 %.

Dalším ukazatelem, který vstupuje do ekonometrického modelu, jsou **veřejné výdaje na vzdělání jako procento HDP**. Tento ukazatel je do modelu zařazen místo veličiny lidského kapitálu. Z důvodu veřejné nedostupnosti dat byla jako náhrada zvolena tato veličina. Ovšem i u této proměnné nastal problém s nedostupností dat pro některé státy, nebo s neúplnou časovou řadou. Proto bylo nutné původní vzorek 40 států snížit na pouhých 22, u kterých jsou dostupná data za celé období 1999-2006. U desíti z těchto států se za převažující ideologickou orientaci vlády považuje liberální orientace. V průměru dosahovaly veřejné výdaje na vzdělání těchto států v období 1999-2006 výše 5,26 %. 12 států můžeme v této oblasti hodnotit jako podprůměrných a u sedmi z nich se vyskytovala liberální vláda. Nejmenších průměrných výdajů na vzdělání vzhledem k HDP za celé období vykázala Uruguay. Tento průměr výdajů dosáhl velikosti 2,51 % HDP. Uruguay je také státem, ve kterém byla vykázána ze všech států za vybrané období nejmenší hodnota podílu výdajů na vzdělání k HDP. Hodnota tohoto ukazatele dosáhla v roce 2003 pouhých 2,07 % HDP. Zemí s největšími průměrnými výdaji na vzdělání bylo Dánsko s 8,28 % HDP. V Dánsku byl také za sledované období vykázán největší podíl výdajů na vzdělání na HDP (8,44 %), a to v roce 2001, potažmo 2002. Mezi státy s největšími výdaji na vzdělání vzhledem k HDP patří evropské severské státy (Finsko, Norsko, Švédsko a Dánsko) a dále také Izrael. Tyto ekonomiky jsou také označovány za ekonomiky založené na znalostech. U této veličiny je zajímavé sledovat její trend. U žádného státu nebyl vykázán rostoucí trend výdajů. Veličina je v čase rozkolísaná. Pokud se zaměříme na průměrné tempo růstu této proměnné, zjistíme překvapivou skutečnost. Za dané období 1999-2006 došlo u celé poloviny států k poklesu výdajů na vzdělání vzhledem k HDP. Tato skutečnost může naznačovat přesun výdajů z veřejného sektoru na soukromý sektor. Příčina může být také v nedostatečném navyšování absolutních výdajů na vzdělání vzhledem k růstu HDP.

V grafu 4.4 vidíme průměrný objem výdajů na vzdělání v poměru k HDP a HTFK taktéž v poměru k HDP pro jednotlivé státy. Oba ukazatele jsou v procentech HDP.

U veličiny znázorňující fyzický kapitál vidíme značnou nerovnováhu u jednotlivých zemí, vyváženějším ukazatelem se zdají být výdaje na vzdělání.

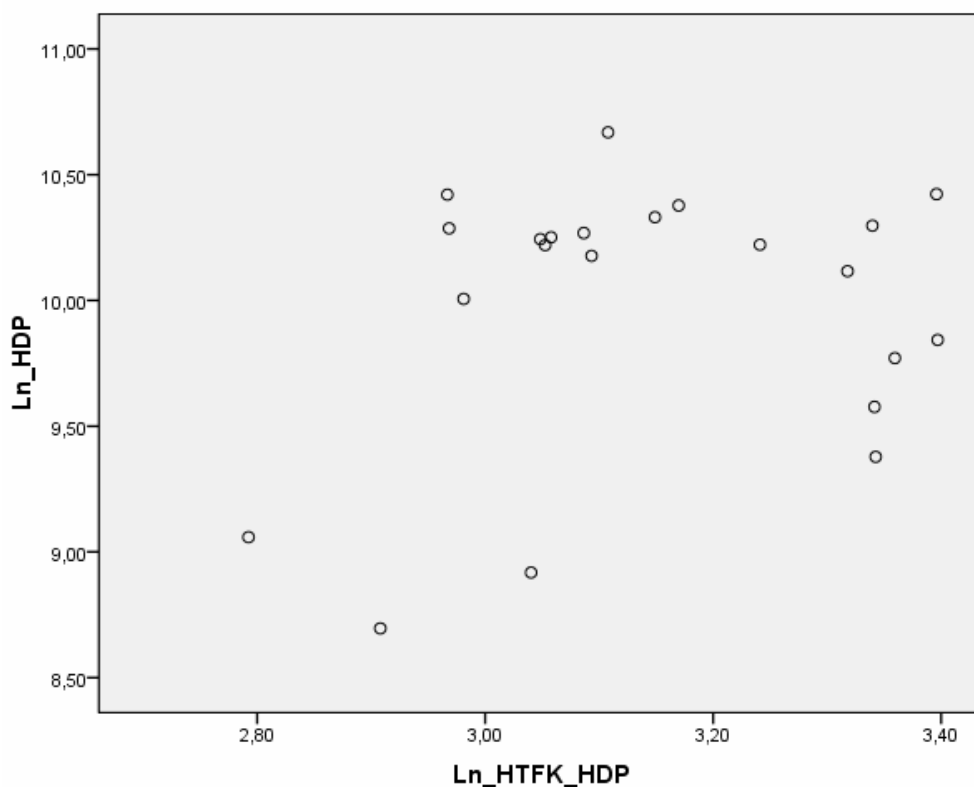
Graf 4.4: Průměrné údaje za HTFK a výdaje na vzdělání, v procentech HDP

Zdroj: OSN, UNESCO, vlastní konstrukce.

Nyní se zaměřím na vzájemnou závislost mezi vysvětlujícími proměnnými (HTFK/HDP a veřejné výdaje na vzdělání) a vysvětlovanou proměnnou v podobě HDP na obyvatele v PPP. Data vstupující do grafu 4.5 a grafu 4.6 jsou v podobě průměrů jednotlivých proměnných za období 1999-2006. V grafu 4.5 vidíme vzájemnou závislost mezi HDP a HTFK, je možno si povšimnout utvoření jakýchsi tří skupin států. Tři státy nacházející se v levé dolní polovině grafu může označit za nejméně vyspělé z daného vzorku a tyto státy dosahují nízkého HDP na obyvatele v PPP a dosahují také podprůměrných hodnot HTFK/HDP. V dalších dvou skupinách se nacházejí státy obecně označované jako rozvinuté. Skupina utvořená v pravé části grafu je pak význačná vyšší než průměrnou hodnotou HTFK/HDP. Poslední skupina, nacházející se v okolí Velké Británie dosahuje vyšších hodnot HDP než první skupina, ale HTFK/HDP je také podprůměrná. Je možno říci, že mezi proměnnými HDP a HTFK/HDP existuje pozitivní lineární vztah. Graf 4.5 lze také vidět v příloze 7, kdy k jednotlivým bodům jsou přiřazeny státy.

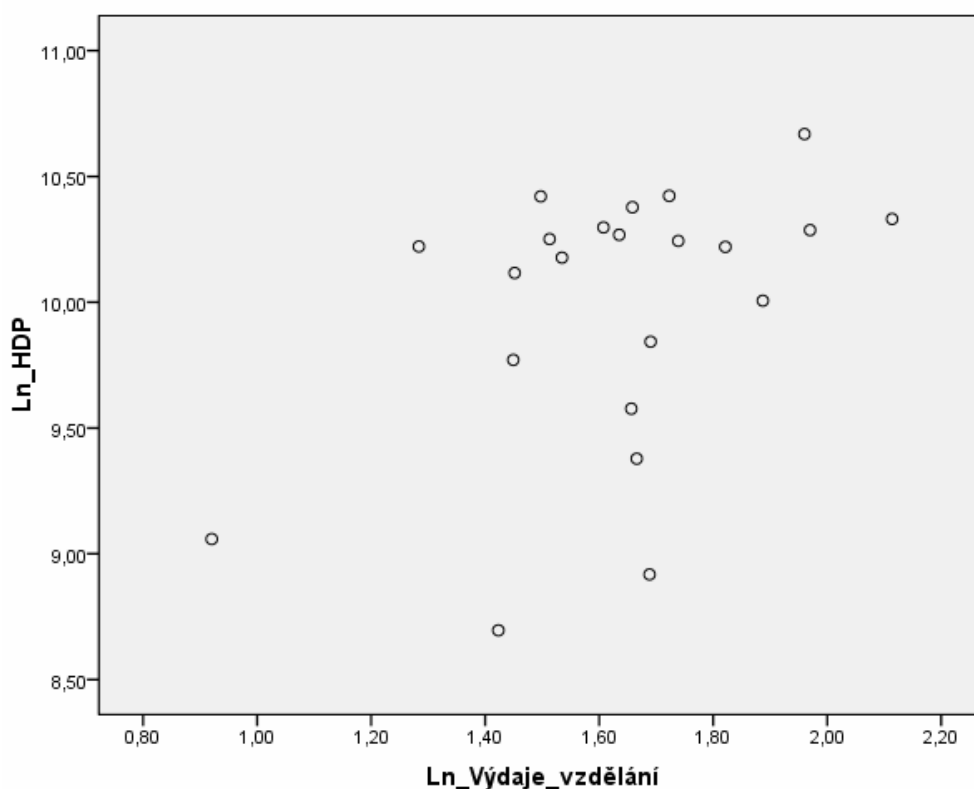
Graf 4.5: Grafický test závislosti mezi HTFK/HDP a HDP

Zdroj: MMF, OSN, vlastní konstrukce.

Graf 4.6 naznačuje závislost mezi výdaji na vzdělání a HDP na obyvatele v PPP. Zde si můžeme povšimnout nadprůměrných výdajů do vzdělání tzv. severských zemí a také Izraele. U severských zemí jsou tyto vysoké výdaje na vzdělání dány dlouhodobým působením sociálního státu, který zajišťoval financování vzdělání. Naopak výdaje na vzdělání ve státě Uruguay dosahují nejmenší hodnoty, tato země má také jedno z nejnižších HDP stejně, jako bylo vidět v grafu 4.5, potažmo příloze 7. Druhou nejmenší hodnotu veřejných výdajů na vzdělání vidíme u Japonska. I v tomto případě můžeme předpokládat pozitivní lineární závislost mezi proměnnými. Rozdělení států k bodům v grafu 4.6 lze vidět v příloze 8.

Graf 4.6: Grafický test závislosti mezi veřejnými výdaji na vzdělání a HDP

Zdroj: MMF, UNESCO, vlastní konstrukce.

4.2.2 Ekonometrická analýza modelu ekonomického růstu

Model ekonomického růstu je založen na panelových datech. Do modelu vstupuje 22 států za časové období osmi let. Proměnné HDP na obyvatele v PPP a HTFK/HDP zůstávají nezměněny. Ke změně dochází v případě proměnné vyjadřující lidský kapitál. Gramotnost z předešlého modelu je zde nahrazena veřejnými výdaji na vzdělání v procentech HDP. Dummy proměnnou je opět ideologická orientace vlády.

Model je sestaven na základě Cobbovy-Douglasovy produkční funkce a interpretace parciálních koeficientů je shodná s interpretací v kapitole 4.1.2. Změna nastává v případě interpretace parciálního koeficientu β_2 , který vyjadřuje, o kolik procent se změní HDP na obyvatele v PPP, pokud se veřejné výdaje na vzdělání změní o jedno procento, avšak za předpokladu konstantní míry HTFK/HDP a neměnnosti ideologické orientace vlády.

Odhadnutý lineární regresní model vlivu politické ideologie na ekonomický růst má následující tvar:

$$\ln Y_{ij} = \beta_0 + \beta_1 \ln Z_{1ij} + \beta_2 \ln Z_{2ij} + \beta_3 \ln Z_{3ij} + \varepsilon, \text{ kde} \quad (4.3)$$

Y – reprezentuje hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly, přičemž je HDP použito ve stálých cenách roku 1990 v měně mezinárodního amerického dolaru. Data vstupují do modelu s každoroční frekvencí za období 1999-2006.

Z_1 – představuje fyzický kapitál a má podobu hrubé tvorby fixního kapitálu v procentech HDP. Tento ukazatel je za období let 1999-2006.

Z_2 – je proměnnou vyjadřující lidský kapitál a nabývá podoby veřejných výdajů na vzdělání v procentech HDP. Tato proměnná vstupuje do modelu s roční frekvencí období 1999-2006.

Z_3 – zastupuje dummy proměnnou a nabývá hodnot „1“ pro liberální vlády a „0“ pro sociálně orientované vlády. Ideologická orientace vlády byla zjištěna na základě převažující ideologické orientace vlády za období 1999-2006.

Index i znamená i -tou zemi a index j označuje jednotlivé roky.

Formami lineární regrese využívající panelová data jsou fixní nebo náhodné efekty. Jelikož do modelu vstupují dummy proměnné, je vhodnější formou používat metodu náhodných efektů. Modely využívající náhodného efektu staví na předpokladu, že nezávislá proměnná je náhodná a není pevně stanovena, a proto se používají v případě, kdy jsou nezávislé proměnné považovány za malou podmnožinu možných hodnot ovlivňujících vysvětlovanou proměnnou. Náhodný efekt se využívá např. v případě, pokud chceme výsledky vzešlé z dat náhodně vybraných států zobecňovat na všechny lokality.

Výsledný lineární regresní model vlivu politické ideologie vlády na ekonomický růst má následující tvar:

$$\ln Y = 7,512 + 0,389 \ln HTFK + 0,715 \ln Vz\acute{d} + 0,160 pol + \varepsilon. \quad (4.4)$$

Jelikož pro ekonometrickou analýzu panelových dat využívám statistický software STATA, nemusím výsledný model testovat na multikolinearitu, heteroskedasticitu ani autokorelaci. Tento software model otestuje a upraví pomocí vhodných filtrů, a tím se také sníží hodnota koeficientu determinace. Proto výklad zaměřím zejména na statistickou významnost modelu jako celku a jeho jednotlivých koeficientů. Jednotlivé parciální koeficienty, koeficient determinace a statistickou významnost modelu jako celku a jeho koeficientů lze vidět v tabulce 4.3.

Tabulka 4.3: Výsledný regresní model ekonomického růstu

Random-effects GLS regression	Number of obs	=	176
Group variable: zem	Number of groups	=	22
R-sq: within = 0.1629	Obs per group: min =		8
between = 0.2635	avg =		8.0
overall = 0.2583	max =		8
Random effects u_i ~ Gaussian	wald chi2(3)	=	35.74
corr(u_i, X) = 0 (assumed)	Prob > chi2	=	0.0000

lnHDP	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
lnHTFK	.3892373	.1085512	3.59	0.000	.1764809	.6019937
lnVzd	.7154759	.150517	4.75	0.000	.420468	1.010484
pol	.1599527	.2116806	0.76	0.450	-.2549337	.5748391
_cons	7.5123	.4502649	16.68	0.000	6.629797	8.394803
sigma_u	.49264693					
sigma_e	.10325967					
rho	.95791597	(fraction of variance due to u_i)				

Na **koeficient determinace** není v modelech obsahující panelová data brán takový zřetel jako u modelů s průřezovými daty. V tomto případě dosahuje koeficient determinace 0,258, což znamená, že variabilita hodnot vysvětlované proměnné lze vysvětlit z 25,8 % změnami v chování vysvětlujících proměnných HTFK/HDP, veřejných výdajů na vzdělání a ideologické orientace vlády. Mnohem důležitějším ukazatelem je **statistická významnost** modelu. V tomto případě je možno říci, že je model s 95% jistotou statisticky významný. Tato významnost je ověřena také F-testem.

Je možno říci s 95% jistotou, že statistická významnost koeficientů HTFK/HDP a veřejných výdajů na vzdělání je významná. Statisticky nevýznamný je však koeficient ideologické orientace vlády. Proto je možné usoudit, že ze statistického hlediska nemá ideologická orientace vlády v tomto vzorku států vliv na ekonomický růst.

Úroňová konstanta β_0 je statisticky významná a v souladu s ekonomickou teorií pozitivně působí na ekonomický růst. Do této úroňové konstanty se v podobných modelech zahrnuje technologická úroveň, která vstupuje do Cobby-Douglasovy produkční funkce. Dále do této konstanty patří další proměnné, které mají na ekonomický růst vliv, avšak v modelu nejsou přímo zahrnuty. Mezi tyto faktory se řadí např. přírodní a klimatické podmínky, kultura nebo náboženství.

Interpretace koeficientu β_1 je následující: pokud se zvýší HTFK/HDP o jedno procento, pak se míra ekonomického růstu navýší o 0,39 %, za předpokladu neměnnosti ostatních vstupujících proměnných. Koeficient β_2 říká, že pokud zvýšíme veřejné výdaje

na vzdělání o jedno procento, pak se ekonomický růst navýší o 0,72 %. Oba koeficienty mají tedy pozitivní vliv na ekonomický růst, což je v souladu s ekonomickou teorií. Na základě těchto výsledků je možno říci, že významnější účinek na ekonomický růst má ukazatel veřejných výdajů na vzdělání jako procento HDP, jež vstupuje do modelu náhradou za ukazatel lidského kapitálu. Jelikož větší skupinu států můžeme označit za ekonomicky vyspělé, je i tento závěr v souladu s empirickými zkušenostmi, které tvrdí, že lidský kapitál má větší vliv na ekonomický růst v rozvinutých státech, zatímco fyzický kapitál je důležitějším faktorem růstu pro málo rozvinuté země.

Zklamáním se zdá být statistická nevýznamnost vlivu politické ideologie vlády na ekonomický růst. Důvody statistické nevýznamnosti veličiny ideologické orientace vlády můžeme spatřovat tak jako v předcházejícím modelu v obratu politických stran na středního voliče, kterému je přizpůsobována hospodářská politika. Důvodem může být také délka volebního období, protože vládnoucí strana s ohledem na své znovuzvolení provádí hospodářskou politiku zaměřenou na krátkodobé cíle.

4.3 Závěry o vlivu politické orientace vlády

Ideologická orientace vlády, která vstupovala do obou navržených modelů se ukázala být statisticky nevýznamná. Tato statistická nevýznamnost narušila předpoklad o vlivu politické ideologie vlády na ekonomickou úroveň a také ekonomický růst. I přes statistickou nevýznamnost proměnné v obou modelech se i nadále domnívám, že má tato proměnná vliv na výše uvedené ekonomické veličiny.

Již v programových prohlášeních jednotlivých stran nalezneme pasáže týkající se ekonomiky a jejího ovlivňování. Liberální strany jsou charakteristické prováděním takové hospodářské politiky, která bude mít za cíl co nejmenší zadlužení státu a sestavení pokud možno vyrovnaného rozpočtu, snížení míry inflace, snížení daní a zefektivnění jejich výběru. Státy, které jsou orientovány liberálně, jsou často také charakteristické snahou o vytvoření silného právního státu. Značně liberálně zaměřenou ekonomickou školou byla Ekonomie strany nabídky, která byla prakticky realizována v 80. letech 20. století v USA. V tomto období bylo dosaženo poměrně významného ekonomického růstu, avšak veřejné výdaje se nepodařilo dostat pod kontrolu.

Státy se sociální vládou jsou naopak zaměřeny na vládní výdaje, značné sociální zabezpečení, které pak mnohdy nedává dostatečný manévrovací prostor pro efektivní

využití prostředků ze státního rozpočtu. Aby byly zajištěny dostatečné zdroje pro prováděnou politiku vlády, je nutná vyšší míra zdanění. Vyšší míra inflace je zde vykoupena nižší mírou nezaměstnanosti. Sociální model státu byl prováděn zejména ve Švédsku, kdy byl sociální stát vykoupen vysokou mírou zdanění. Lidé za vyšší míru zdanění očekávali kvalitnější služby poskytované státem a to zejména v oblasti školství a zdravotnictví. Možná právě vysoké příjmy státního rozpočtu z daní pomohly ve Švédsku nastartovat tzv. ekonomiku založenou na vzdělání, vědě a výzkumu.

Švédsko a USA je možno označovat za státy, v nichž byla hospodářská politika dlouhodobě ovlivňována jednou ideologickou orientací. Na těchto státech je možno dlouhodobě pozorovat působení sociální, respektive liberální politiky na ekonomický růst. Švédsko bylo nuceno v 90. letech 20. století liberalizovat svůj stát blahobytu na základě předcházejícího období stagnace. Zatímco liberálně zaměřené USA nadále rostly.

I přes uvedené výhody i nevýhody jednotlivých politických přístupů vlád jsem očekávala, že se projeví vliv ideologické orientace vlády na životní úroveň nebo ekonomický růst. Přesto se domnívám, že v liberálně orientovaných ekonomikách by mělo docházet k vyššímu ekonomickému růstu, než ve státech, jejichž vláda je sociálně zaměřená. Nedostatek však spatřuji v nedůsledně prováděné hospodářské politice vlád podle jejich ideologického zaměření. Dalším problémem je nedostatečně dlouhé časové období, ve kterém vlády působí.

5 Závěr

Studie zabývající se ekonomickým růstem jsou stále oblíbené a jsou zacílené na různé faktory, které ovlivňují nebo by mohly ovlivňovat ekonomický růst. I do budoucna je možno očekávat zvyšující se empirický zájem o tuto problematiku a to zejména s růstem dostupných dat a zlepšujícími se ekonometrickými možnostmi. Nedostatek je však možno spatřovat v nevyhovujícím teoretickém rozpracování této problematiky.

Cílem diplomové práce bylo odpovědět na otázku, zda liberální demokratické státy dosahují vyšších temp ekonomického růstu než státy se sociálně orientovanou vládou. Díky problematice s veřejnou nedostupností dat týkající se zejména odpovídajících dat o lidském kapitálu, bylo zapotřebí vytvořit dva ekonometrické modely. První se týkal vlivu ideologické orientace vlády na životní úroveň s využitím průřezových dat. Druhý model již byl zaměřen na ekonomický růst a do modelu vstupovala panelová data.

Před samotným sestavením ekonometrických modelů bylo přistoupeno ke zhodnocení dosavadních empirických prací na téma vlivu politického režimu na ekonomický růst. V takto zaměřených pracích se hodnotí vliv dvou protichůdných politických režimů, kterými jsou autokracie a demokracie. Závěry z těchto empirických prací jsou protichůdné a vytvořily se zde tři názorové proudy. První skupina autorů se kloní k názoru, že ekonomický růst nezávisí na politickém režimu státu. Jiní autoři se domnívají, že pozitivní účinek na ekonomický růst mají demokratické režimy. A třetí skupina názorů je tvořena těmi autory, kteří došli k závěru, že většího ekonomického růstu dosahují autoritářské režimy.

V této práci byl uveden jediný zástupce empirických studií zkoumajících vliv ideologické orientace vlády na ekonomický růst. Autorem tohoto příspěvku je Bjørnskov. Výsledkem jeho studie byl závěr, že politická ideologie ovlivňuje ekonomický růst a jako vhodnější forma se zdá být pravicově orientovaná vláda.

Jelikož byla celá práce zaměřena na demokratické státy, byl základ vlastní analýzy založen na výběru vzorku států, které vykazovaly demokratické znaky a to alespoň od přelomu 80. a 90. let 20. století. Tento vzorek států byl následně rozčleněn do dvou skupin podle ideologické orientace vlády. Tímto byla vytvořena skupina demokratických států, jejichž vláda se řadí mezi liberálně orientovanou a druhá skupina obsahovala vzorek

států s vládou zaměřenou sociálně. Dále pak bylo nutné nalézt data pro proměnné vstupující do modelu. Vysvětlovanou proměnnou byl zvolen hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly. Proměnnou vysvětlující fyzický kapitál byla hrubá tvorba fixního kapitálu v procentech HDP. Výrazný problém nastal se získáním vhodných dat vypovídajících o lidském kapitálu. Za lidský kapitál byla tedy zvolena gramotnost, která vstupovala do modelu s průřezovými daty a ve druhém modelu, využívajícím panelová data, byla použita data o veřejných výdajích na vzdělání vyjádřených jako procento HDP.

Závěrečná kapitola byla zaměřena na vypracování dvou ekonometrických modelů. Do obou modelů vstupovala jako vysvětlovaná proměnná HDP na obyvatele v PPP, vysvětlovanými proměnnými byly HTFK/HDP jako náhrada za fyzický kapitál a dummy proměnná vypovídající o ideologické orientaci vlády. Proměnná vyjadřující lidský kapitál však byla v modelech obměněna z důvodu veřejné nedostupnosti požadovaných dat. V prvním modelu vypovídala o lidském kapitálu gramotnost a ve druhém veřejné výdaje na vzdělání jako procento HDP.

První model byl sestaven na základě průřezových dat za období 1990-2005 pro 40 států. Tento model byl zaměřen na vliv ideologické orientace vlády na životní úroveň. Model jako celek měl dostatečnou vypovídací schopnost a byl statisticky významný. Objevil se zde však problém s multikolinearitou. Znaménka parciálních koeficientů odpovídala ekonomické teorii a větší účinek na životní úroveň byl připsán gramotnosti, než hrubé tvorbě fixního kapitálu. Problém nastal v souvislosti se statistickou významností orientace vlády. Tato proměnná vyšla statisticky nevýznamná.

Druhý model, zaměřený na ekonomický růst, byl založen na panelové regresi a obsahoval 22 států. Model byl zhodnocen jako statisticky významný a jeho jednotlivé koeficienty byly také statisticky významné, s výjimkou koeficientu odpovídajícímu ideologické orientaci vlády. Koeficienty HTFK/HDP i veřejné výdaje na vzdělání měly pozitivní vliv na ekonomický růst. Větší vliv na ekonomický růst měly veřejné výdaje na vzdělání než hrubá tvorba fixního kapitálu. Jelikož tento model obsahoval státy, které je možno označit za ekonomicky vyspělé, pak můžeme vyvodit závěr, že proměnná vyjadřující lidský kapitál má větší vliv na ekonomický růst, což je v souladu s teoretickými, ale také empirickými poznatky.

Statistickou nevýznamnost proměnné vyjadřující ideologickou orientaci vlády v obou modelech je možno vysvětlit několika způsoby. Je možno říci, že z dlouhodobého hlediska nemá ideologická orientace vlády vliv na ekonomický růst a to z důvodů častého střídání vlád. Tyto vlády nemají dostatečný časový prostor pro provádění hospodářské

politiky založené na ideologickém přesvědčení této vlády. Vláda je často „nucena“ pro své další znovuzvolení orientovat se na středního voliče, který požaduje provádění takové hospodářské politiky, která obsahuje jak prvky liberální, tak také sociální. Tímto se následně dostáváme k problematice hospodářské politiky stavějící na ideologii tzv. třetí cesty. Další důvodem statistické nevýznamnosti může být orientace vlád na krátkodobé cíle, které se projeví ještě v jejich volebním období, a které jim zaručí znovuzvolení. Vlády se tudíž neorientují na dlouhodobé cíle, protože ty jim nepřinesou požadovanou popularitu u voličů.

Pro zkoumání vlivu politické orientace vlád na ekonomický růst by bylo zapotřebí delšího období, ve kterém by byla jedna politická strana u moci. V tomto případě by se mohla její působnost promítnout do veličiny ekonomického růstu. Tohoto delšího období však není možné v demokratických státech dosáhnout, protože hlavním znakem demokracie jsou volby, ve kterých občané projevují své preference v oblasti politické sféry. A jak je známo, popularita je vrtkavá záležitost a nemůžeme předpokládat dlouhodobější působení jedné strany ve vládě.

Problémem mohla být také nevhodně zvolená funkční forma modelu, avšak to by již byl námět pro zkoumání v matematické oblasti.

Na závěr bych tedy zdůraznila, že ideologická orientace vlády v mnou sestavených modelech měla neprůkazný vliv na životní úroveň i ekonomický růst.

Není možné vyloučit, že v případě budoucího zkoumání vlivu ideologické orientace vlády na ekonomický růst dojdou autoři k odlišným výsledkům než v tomto případě. Vše závisí na kvalitě dat, jejich vypovídací schopnosti i formulaci celého modelu. Důvodem tohoto rozpačitého závěru může být i forma, s jakou byly získány údaje o ideologické orientaci vlády, která byla založena na názvu vládní politické strany. Proto by mohlo být námětem k dalšímu zkoumání otestování, zda název politických stran opravdu odpovídá prakticky prováděné vládní politice.

Seznam použité literatury

Knižní zdroje

- [1] ČIHÁK, M.; HOLUB, T. *Teorie růstové politiky*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2000. 170 s. ISBN 80-245-0126-0.
- [2] DAVID, R. *Politologie: Základy společenských věd*. 5. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, s. r. o., 2003. 458 s. ISBN 80-7182-162-4.
- [3] FRAIT, J.; ČERVENKA, M. *Předpoklady a faktory dynamického růstu české ekonomiky ve světle nové teorie a empirie růstu*. Studie národohospodářského ústavu Josefa Hlávky. 2002, č. 3, 105 s.
- [4] FRAIT, J.; ZEDNÍČEK, R., a kol. *Makroekonomie*. 1. vyd. Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava, 1996. 179 s. ISBN 80-7078-296-X.
- [5] GUJARATI, D. N. *Basic Econometrics*. 3rd ed. New York: McGraw-Hill, 1995. 838 s. ISBN 0-07-113964-8.
- [6] HEYWOOD, A. *Politologie*. Přel. Z. Masopust. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004. 482 s. ISBN 80-86432-95-5.
- [7] LANDES, D. S. *Bohatství a bída národů: proč jsou někteří tak bohatí a někteří tak chudí*. Přel. Emílie Harantová. 1. vyd. Praha: BB/Art, 2004. 632 s. ISBN 80-7341-291-8.
- [8] PROROK, V.; LISA, A. *Politologie*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2009. 223 s. ISBN 978-80-7380-141-0.
- [9] VARADZIN, F., a kol. *Ekonomický rozvoj a růst*. Praha: Professional Publishing, 2004. 329 s. ISBN 80-86419-61-4.

Internetové zdroje

- [10] ABDELLATIF, A. M. *Good Governance and Its Relationship to Democracy and Economic Development* [online]. 2003. [cit. 10.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.pogar.org/publications/governance/aa/goodgov.pdf>>.
- [11] *About Freedom in the World*. Freedom House [online]. [cit. 4.4.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.democracyweb.org/about/fiw1.php>>.
- [12] *About Us*. Freedom House [online]. [cit. 4.4.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=2>>.
- [13] BARRO, R. J. Democracy and Growth. *Springer: Journal of Economic Growth* [online]. 1996, vol. 1, no. 1. [cit. 24.2.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.springerlink.com/content/r4823288251720r3/fulltext.pdf>>. ISSN 1573-7020.
- [14] BARRO, R. J.; LEE, J.-W. International Data on Educational Attainment Updates and Implications. *U.S. National Science Foundation* [online]. 2000. [cit. 15.3.2010]. Dostupný z WWW: <http://www.economics.harvard.edu/faculty/barro/files/p_jwha.pdf>.
- [15] BECK, T.; CLARKE, G.; GROFF, A.; KEEFER, P.; WALSH, P. The database of political institutions. *World Bank Economic Review* [online]. 2010. [cit. 13.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:20649465~pagePK:64214825~piPK:64214943~theSitePK:469382,00.html>>.
- [16] BJØRNSKOV, Ch. Does Political Ideology Affect Economic Growth? *Springer: Public Choice* [online]. 2005, vol. 123, no. 1-2. [cit. 8.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.springerlink.com/content/t4617477pq721806/fulltext.pdf>>. ISSN 1573-7101.
- [17] *Center for Systematic Peace*. Center for Systematic Peace [online]. 2010. [cit. 4.4.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.systemicpeace.org/>>.
- [18] DURHAM, J. B. Economic Growth and Political Regimes. *Springer: Journal of Economic Growth* [online]. 1999, vol. 4, no. 1. [cit. 3.3.2010]. Dostupný

z WWW: <<http://www.springerlink.com/content/v7542h21x0426804/fulltext.pdf>>. ISSN 1573-7020.

- [19] FILIPOVÁ, L.; BEDNAŘÍK, R. The Role of Religion and Political Regime for Human Capital and Economic Development. *Social Science Research Network* [online]. 2009. [cit. 15.3.2010]. Dostupný z WWW: <http://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=373207>.
- [20] *GDP by Expenditure, at constant 1990 prices - US Dollars*. National Accounts Main Agregates Database. United Nations [online]. 2009. [cit. 27.2.2010]. Dostupný z WWW: <<http://unstats.un.org/unsd/snaama/resQuery.asp>>.
- [21] *Handbook of National Accounting: Use of Macro Accounts in Policy Analysis*. United Nations [online]. 2002. [cit. 15.3.2010]. Dostupný z WWW: <http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_81E.pdf>. ISBN 92-1-161424-4.
- [22] *HDI trends and indicators (1980-2007)*. Human Development Reports. United Nations Development Programme [online]. 2009. [cit. 16.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://hdr.undp.org/en/statistics/data/>>.
- [23] HELLIWELL, J. F. Empirical Linkages Between Democracy and Economic Growth. *National Bureau of Economic Research* [online]. 1994, no. 4066 [cit. 26.2.2010]. Dostupný z WWW: <<http://ssrn.com/abstract=226897>>.
- [24] KAPSTEIN, E. Behavioral Foundations of Democracy and Development - Working Paper Number 52. *Center for Global Development* [online]. 2004. [cit. 10.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.cgdev.org/content/publications/detail/2736>>.
- [25] KAPSTEIN, E; CONVERSE, N. The Economics of Young Democracies: Policies and Performance - Working Paper 85. *Center for Global Development* [online]. 2006. [cit. 10.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.cgdev.org/content/publications/detail/6583>>.
- [26] KEEFER, P., et al. DPI 2006. Database of Political Institutions: Changes and Variable Definitions. *The World Bank* [online]. 2007. [cit. 12.2.2010]. Dostupný z WWW: <http://siteresources.worldbank.org/INTRES/Resources/469232-1107449512766/dpi2006_vote_share_variable_definitions.pdf>.

- [27] MARSHALL, M. G.; COLE, B. R. Global Report 2009: Conflict, Governance, and State Fragility. *The Center for Systemic Peace* [online]. 2009. [cit. 11.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.systemicpeace.org/Global%20Report%202009.pdf>>.
- [28] MARSHALL, M. G.; JAGGERS, K. Polity IV Country Reports 2008. *The Center for Systemic Peace* [online]. 2009. [cit. 13.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.systemicpeace.org/polity/polity06.htm#eur>>.
- [29] MARSHALL, M. G.; JAGGERS, K. POLITY IV PROJECT: Dataset Users' Manual. *The Center for Systemic Peace* [online]. 2009. [cit. 11.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.systemicpeace.org/inscr/p4manualv2007.pdf>>.
- [30] MENOCAL, A. R. Analysing the relationship between democracy and development: defining basic concepts and assessing key linkages. *Overseas Development Institute* [online]. 2007. [cit. 10.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.odi.org.uk/resources/odi-publications/background-notes/2007/relationship-democracy-development-basic-concepts-key-linkages.pdf>>.
- [31] MINIER, J. A. Democracy and Growth: Alternative Approaches. *Springer: Journal of Economic Growth* [online]. 1998, vol. 3, no. 3. [cit. 7.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.springerlink.com/content/q65555272nj8nm50/fulltext.pdf>>. ISSN 1573-7020.
- [32] *Montevideo Convention*. Encyclopædia Britannica [online]. [cit. 25.10.2009]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/390844/Montevideo-Convention>>.
- [33] *Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2008*. Center for Systematic Peace [online]. 2010. [cit. 4.4.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm>>.
- [34] PRZEWORSKI, A. Democracy and Economic Development. *The Evolution of Political Knowledge* [online]. 2004. [cit. 22.2.2010]. Dostupný z WWW: <<http://as.nyu.edu/docs/IO/2800/sisson.pdf>>.
- [35] PRZEWORSKI, A.; LIMONGI, F. Political Regimes and Economic Growth. *The Journal of Economic Perspectives* [online]. 1993, vol. 7, no. 3. [cit. 1.3.2010].

- Dostupný z WWW: <<http://team.univ-paris1.fr/teamperso/page/docpdf/Democracy%20and%20growth%201993.pdf>>.
- [36] *Public expenditure on education as % of GDP*. UNESCO Institute for Statistics [online]. [cit. 1.3.2010]. Dostupný z WWW: <http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableView/document.aspx?ReportId=136&IF_Language=eng&BR_Topic=0>.
- [37] RODRIK, D. *Democracy and Economic Performance* [online]. [cit. 10.3.2010]. Dostupný z WWW: <http://econ161.berkeley.edu/Teaching_Folder/Econ_202c/readberk/9-Political_Economy/demoecon.PDF>.
- [38] *World Economic Outlook. October 2009. Sustaining the Recovery*. International Monetary Fund [online]. 2009. [cit. 13.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/pdf/text.pdf>>. ISBN 978-1-58906-807-0.
- [39] *World Economic Outlook Database, October 2009*. International Monetary Fund: World Economic Outlook Reports [online]. 2009. [cit. 13.3.2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/weodata/weoselgr.aspx>>.